

En svampkunnig präst i Husaby

Komministern Nils Gustaf Strömbom (1847-1897) i Husaby var en storsvampkännare som även givit ut en bok i ämnet (som försäljs vid höstens bokauktion). Han skrev också en läsvärd turistbeskrivning över Kinnekulle. I Meddelandet 2/2009 skriver Göran Englund om Strömbom. Här följer ett utdrag:

På Strömboms tid var det inte så vanligt att man åt svamp. Det fanns här och var en motvilja mot detta. Strömbom såg svampen som en outnyttjad resurs som rätt utnyttjad skulle vara till stor glädje för svenska folket. Strömbom berättar hur hans intresse för svamp väcktes: "Vid den första svampmåltid af i Sverige vuxen svamp, hvori förf. någonsin deltagit, serverades just syltsvampen, som smakade förträffligt. Det var sommaren 1872 i Herrljunga, der förf. då var bosatt såsom vice pastor; han inbjöds då af en granne att afsmaka 'champignoner', hvilka denne sade sig hafva plockat på den närliggande jernvägen. Från detta tillfälle daterar sig förf:s första intresse för våra matsvampar, om hvilka han emellertid då icke egde den ringaste kunskap. Först flera år senare lärde han känna det rätta namnet på dessa s. k. 'champignoner'. Han föresatte sig då att i sin ringa mån göra hvad han kunde för att sjelf förskaffa sig och bland vårt folk sprida kännedom om våra matsvampar, och denna föresats har han efter måttet av sina krafter bjudit till att hålla." 1881 gav han ut en handbok om svampar, "Våra vanligaste svenska svampar, ätliga och giftiga: Försök till handledning i svampkännedom för nybegynnare".

Boken följdes av nya upplagor 1882, 1883 och 1896. Delar av boken publicerade han som följetong i Skara tidning under rubriken "Våra bästa matsvampar". Inför ovanstående kurs skrev han i en artikel om svampundervisning (Skara tidning 26/7 1884): "I årtal har undertecknad efter måttet af sina ringa krafter sökt utbreda kännedomen om den ofantliga nationalrikedom, som vi ega i våra matsvampar, i denna min sträfvan ofta stödd af Skaraborgs och flera läns K. Hushållningssällskap. Men om denna verksamhet kan sägas likasom om en annan, som syftar åt ännu högre mål: säden är mycken, men arbetarena äro få." Och han fortsätter: "För att i min mån bidra till undanrödjande af den stora bristen på svampundervisare har jag under de senare åren i början af Augusti här hemma vid min bostad anordnat en svampkurs på 14 dagar, afsedd att nödtorftigt utbilda blifvande undervisare i svampkännedom och har jag hittills haft glädjen att se dessa kurser ganska talrikt besökta och af deltagarne omfattade med varmt intresse."

Hösten 1883 anordnade Strömbom även en svamputställning i Hangelösa samt "meddelade undervisning om svampar, hvilket åhördes med starkt intresse av mötesdeltagarna, däribland äfven fanns ett stort antal fruntimmer, som äfven under Herr Regementspastorns ledning tillagade svamp på olika sätt, och fann man svampanrättningarna av sådan godhet att man allmänt på samma gång erkände sig hafva lidit en stor förlust genom att ej hafva kommit till kunskap om matnyttig svamp förut och att man nu ansåge sig böra med ifver verka för att kännedomen härom måtte blifva alltmera utbredd."

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 070-74 26 518
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Org.nr.
Epost: soask54@gmail.com
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Skara. 070-550 00 98
jonnyhagberg52@gmail.com

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@icloud.com

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 070-742 65 18
soask54@gmail.com

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-62 47 13
anne.andersson@telia.com

Peter Johansson, Vänersborg. 070-544 75 39
peter.f.johansson@vgregion.se

Thomas Johansson, Tranemo. 070-531 18 03
tranan@antikvariattranan.se

Niklas Krantz, Flöby. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Anna Lokrantz, Lidköping. 0735-69 50 81
anna@lokrantzskulturmiljo.se

Christina Ström, Skarstad. 0739-60 92 05
vatteljuset@telia.com

Årsavgift 2022: Enskilda medlemmar 150 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 200 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.
Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Alf Andersson, Habo
Anne-Marie Hedén, Källby
Birgitta Johansson, Västra Frölunda
Morgan Kjörk, Skara.
Magnus Lindström, Linneryd
Lars Lundén, Gunnilse
Per Gunnar Lundén, Jonslund
Olof Petersson, Stockholm
Kerstin Ryttegård, Long
Bo Söderberg, Hökerum

Västgötalitteratur på Facebook

Många har anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs
Facebooksida. Just nu har vi 763 som gillar sidan!

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i
rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även
göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta
fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Böcker ur Anders Bohlins bibliotek på höstens auktioner

Anders Bohlin föddes i Västerlövsta i Uppland den 8/10 1936
och avled i Trollhättan den 26/9 2020. Till Trollhättan flyt-
tade familjen på sextiotalet och Anders kom då att arbeta vid
Länsstyrelsen i Vänersborg.

Han började tidigt vandra i Linnés och Elias Fries fotspår.
Med fallenhet och okuvlig energi lämnade han snart amatör-
nivån och inhämtade stora kunskaper kring natur, växter och
miljö. Anders blev med tiden en erkänd expert inom mykologi
(svampar) och botanik.

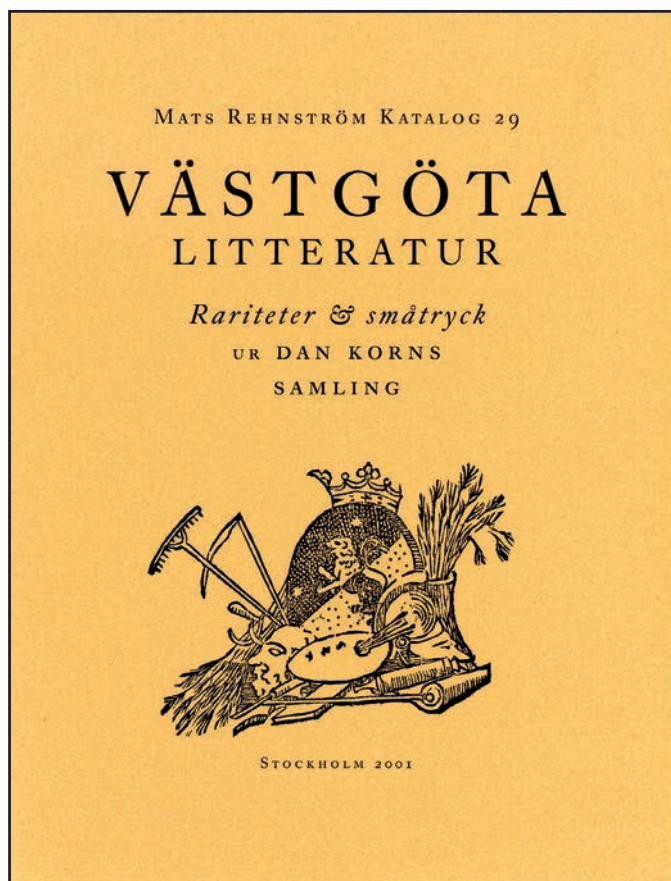

Tillsammans med hustrun Karin ledde han blomstervandring-
ar i trollhättetrakten och uppträdde som "herr och fru Lin-
né". Generöst delade Anders med sig av sina kunskaper inom
mykologin och botaniken och han medverkade i Halle- och
Hunnebergs Flora (1989) liksom i Västergötlands Flora (2002).

En del av hans stora bibliotek kommer att försälas genom
Föreningen för Västgötalitteratur vid dess auktioner. Här kom-
mer bland mycket annat många Orts- och landskapsfloror att
bjudas ut samt en stor mängd böcker om Carl von Linné.

Styrelsen

Dan Korn's boksamling

Västgötalitteratur. Rariteter & småtryck ur Dan Korn's samling från 2001 är den senaste tryckta katalogen över någon samlare av västgötalitteratur. Jag bortser ifrån de kataloger, ibland flera till antalet som Föreningen för Västgötalitteratur har tryckt i samband med bokauktioner där samlingar från enskilda har försålts. De är ganska många. Biblioteksrådets Nils Sandbergs stora samling försålles på ett flertal auktioner. På samma sätt var det med Curt Tubins, Allan Johanssons och Åke Imarks samlingar. Det enormt stora Dagsnäsbiblioteket har varsamt försålts under ett stort antal år utan att egentligen få egen katalog.

Den tryckta katalogen med Dan Korn's böcker utgör inte hela hans samling. Den torde idag vara lika stor som den var innan han började försälja ur den. Det var Antikvariat Mats Rehnström som fick uppdraget att saluföra böckerna i katalogen. De omfattar 475 poster och uppdelad i sex avdelningar. Urvalet ger en god bild av en enskild samlares intresse och mödor att söka böcker och skrifter som har stort raritetsvärde. Det handlar inte bara om de "vanliga" sällsyntheterna som Linné, Kalm, Härlemans och Brunius reseskildringar utan i stället lyfts småskrifter och uddatryck fram. Det handlar om Dan Korn's speciella förmåga att ur de antikvariska bokmassorna han gått igenom hitta versmakare, litterära mamseller, svältande pigor, upprorsmakare och intressanta personer ur Västergötlands andliga mylla och sedan ta vara på dessa. Ibland ge dem en "ny kostym" som boksamlaren Erik "Hagabergaren" Persson i Nossebro brukade säga när han band in en bok.

I sex specialområden är katalogen uppdelad: Allmän avdelning 1-251, Göteborgstryck 252-296, Skarstryck 297-353, Jesper Swedberg 405-440 och Pehr Tham 441-475.

De flesta av skrifterna är i originalbindningar eller häften. Några är bundna av de duktiga bokbindarna De Pers i Antwerpen och Helena Strömquist.

Mats Rehnström anger i inledningen till katalogen att han blev "överbaskad" över Korn's beslut. Många samlare bestämmer ju sig betydligt senare i sitt samlarliv att bryta upp den stora kärleken och sälja det man levt för så länge. Så inte med Korn som 2001 inte var mer än 39 år gammal. Å andra sidan är det sunt och riktigt. När man samlar "färdigt" vissa områden så finns det andra att söka sig till. Idag har Korn en mycket stor skivsamling med många tidiga inspelningar. Ser man på innehållet både vad gäller Swedberg och Tham är de tämligen kompletta. De övriga avdelningarna är svåra att få kompletta.

Många samlare var glada när den mycket vackra och gedigna katalogen med Korn's böcker med de mycket noggranna kataloguppgifterna för varje post kom i brevlådan. I många samlarbibliotek står idag någon eller flera böcker ur denna katalog. Ser man på pärmens insida på någon av Korn's böcker - och har bra syn - kan man se hans prydliga handstil och anteckning kring boken. Proveniensanteckningarna som finns är ytterst värdefulla.

Vad kostade då några av rariteterna? Här kan nämnas några. A. F. Skjöldebrands vackra *Description des cataractes et du canal de Trollhätta en Suède*, 1804 innehåller 12 graverade planscher. I detta ex. är elva handkolorerade av författaren. Det var bara en liten del av upplagan som kolorerades och dessa är sökta rariteter. Priset var 20 000 kr. Kalms år 1746 tryckta *Västgötska och bohusländska resa* kostade 8 500 kr och Linnes *Västgöta-resa* från 1746 kostade 17 500 kr. Jesper Swedbergs *Biblia* från 1727-1728, som skeppades över till församlingsmedlemmarna i Delaware i Nya Amerika där Swedberg också var biskop är en av de sällsyntaste bibeleditioner. Köparen fick ge 30 000 kr för denna. Detta exemplar var också i gott skick. Annars är de allra flesta kraftigt skurna. Inte ens på Koberg finns denna utgåva. Likaså kostade Swedbergs indragna *Then svenska psalmboken* från 1694 14 000 kr. Både hans Bibel och Psalmbok är eftertraktade rariteter på bokmarknaden. Marknaden för dem var större i den amerikanska kolonin än här i Sverige då det begavs sig.

Men alla böcker var inte så här "dyra" utan många kostade som en boklig raritet också ofta kan kosta, allt mellan några hundralappar till ett antal tusenlappar. Många brukar idag katalogen som en uppslagsbok med Rehnströms och Korn's katalogiseringar. Katalogen finns ännu i lager hos Mats Rehnström och kan beställas från honom (08-411 92 24) eller e-post info@rehnstroem.se

Johnny Hagberg

Vad är Västgötalitteratur?

Den frågan uppkom redan vid föreningens start 1962. I verksamhetsberättelsen för detta år står att läsa att förste bibliotekarien Nils Sandberg, Göteborg, höll ett föredrag i ämnet vid mötet på Falbygdens Museum i Falköping den 17 maj. Vilka argument som Nils Sandberg då framförde om vad som kan räknas som västgötalitteratur finns inte bevarat, men kanske är det samma tankar som **Dan Korn** framför i sin bok **"Västgötaböcker – en resonerande bibliografi över västgötalitteraturen"** från 2002.

Dan Korn skriver följande: *"Västgötalitteratur är litteratur om Västergötland. Så långt är vi alla ense. Att klassiska västgötaskildringar som Linnés och Kalms resor, Lindsjogs beskrivning över Skara stift, Collings Skaraborgsbygden och alla beskrivningar av skilda härader, socknar och städer, är västgötalitteratur råder inget tvivel. Men hur bör man ställa sig till biografier över västgötar, till skildringar av historiska händelser i landskapet och till böcker vars enda anknytning till Västergötland är att de har tryckts här?"*

"Många samlare har hävdade att böcker av folk som levat i Västergötland är västgötalitteratur. Att författare som Birger Sjöberg samlas, är väl inte så konstigt, med tanke på Sjöbergs diktning med utgångspunkt i barndomens Vänersborg. Åtskilliga samlare har inte dragit sig för att sätta Karin Boyes böcker på Alingsås-hyllan, trots att hon mycket tillfälligt vistades i staden där hon tragiskt tog sitt liv.

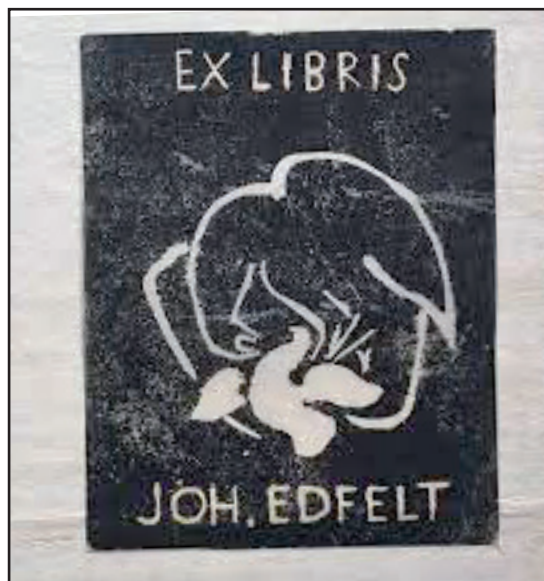
"Om en skåning tillfälligt bott i Skövde och där översatt en bok i fysik, var detta att betrakta som västgötalitteratur, enligt Sanfrid Welin. Andra, som till exempel Hans Sallander, ansåg att en skönlitterär skildring från Västergötland inte var att räkna som västgötalitteratur. Han tog som exempel G.H. Mellins roman "Vid Billingen. Drag ur lifvet i Västergötland (1876). För mig är denna bok självklar västgötalitteratur, men Sallander delade alltså inte den uppfattningen. Kanske hade han ändrat uppfattning om han läst boken.

Johannes Edfelt (1904–1997)

Dan Korn nämner inte Johannes Edfelt i sin bok. Edfelt var förvisso född i Västergötland, närmare bestämt i Kyrkefalla socken, Skaraborgs län, 1904. Men i hans omfattande litterära gärning med ett stort antal diktsamlingar berörs inte Västergötland i någon större utsträckning. *"Johannes Edfelt har framför allt givit uttryck åt stämningar av främlingskap, av kosmisk frusenhet, men också förkunnat kamp mot nazismens barbari"*, kan man läsa i Litteraturhandboken.

Edfelt härstammar från en bondesläkt, men fadern lämnade

bondelivet och blev militär. Under sin uppväxt kände han ingen nära kontakt med sina föräldrar och upplevde tidigt ett utanförskap. Skönlitteraturen och musiken blev viktiga och redan under sin skoltid spelade han fiol och började skriva dikter. Edfelt läste latin och grekiska och tog studentexamen i Skara 1923. Därefter studerade han litteraturhistoria i Uppsala (fil.mag) och på Stockholms högskola (fil.lic) och 1960 blev han fil. hedersdoktor.

Han debuterade 1923 med diktsamlingen Gryningsröster, men det stora genombrottet kom 1934 med diktsamlingen Högmässa. Förutom egna diktsamlingar översatte han och tolkade utländsk poesi till svenska, till exempel verk av Nelly Sachs och Berthold Brecht.

Johannes Edfelt har haft ett stort inflytande över det litterära Sverige under större delen av 1900-talet och har mottagit många litterära priser och utmärkelser och valdes in i Svenska Akademien 1969.

En kort text av Johannes Edfelt med västgötaanknytning publicerades i Västgötalitteratur (årsskriften) 1988 med titeln:

En vindskammare i Skara

Som författare och gammal skaradjäkne inbjöds jag att läsa några av mina dikter med motiv från min västgötska barndoms- och ungdomsbygd vid invigningen av det nya ståtliga biblioteket i Skara. Jag valde några dikter som återfinns i urvalet Ekolodning, en bok till vilken professor Ulf Linde skrivit en initierad efterskrift.

Några av de vid detta tillfälle närvarande journalisterna uppsnappade, att jag under mina två sista terminer i gymnasiet bott i en vindskammare i det mitt emot det nya biblioteket belägna huset, en gång i världen i bottenvåningen rymmande en speceriaffär men numera övertaget av Skara Resebyrå.

Nog av: journalisterna övertalade mig att tillsammans med dem äntra de smala trapporna, och plötsligt stod vi i vindskammaren med dess lilla fönster som vette ut mot den nya biblioteksbyggnaden.

Sextiofyra år hade förflutit, sedan jag bott i den trånga kammaren, pluggat mina läxor i latin och grekiska och då och då satt fiolen under hakan och spelat någon etyd vid notstället.

Vad tänker man när man på detta sätt konfronteras med det längesen förflutna? Ett helt långt liv nullas hastig tillbaka och samtidigt vill en känsla av överklighet infinna sig. Jag ser kakelugnen i det lilla rummet: det är utan tvivel samma kakelugnen som då, för sextiofyra år sedan. Kanske till och med tapeterna är desamma som då gymnasisten bodde i kammaren. Och dörren och dörrhandtaget är säkert desamma som då.

Där jag står, nu en åldrig man med för längesen grånat hår och betraktar vindskammarens väggar, som en gång i tiden omslöt en studiosus med vaga drömmar och föreställningar om det liv som skulle öppna sig för honom, då han satt studentmössan på sitt huvud, drar genom minnet en strof av Anders Österling, en av min ungdoms skalder:

"Lodet i klockan, tvingande tiden
trögt och tungt att i cirklar gå,
lås och gångjärn och vardagssmiden
skola längre än vi bestå"

Gunnar Falkås (1903–1973)

En författare som Dan Korn tar med i sin bok Västgötaböcker är Gunnar Falkås.

Gunnar Falkås föddes den 29 september 1903, som yngst av sex syskon, på gården Ånnestorp i Barne-Åsaka socken, Skaraborgs län. Fadern var lantbrukare.

I tidig ålder drabbades han av två tragedier; modern dog när han var endast ett och ett halvt år gammal och i tre-årsåldern insjuknade han i en svårartad barnförlamning, som gjorde honom förlamad i hela kroppen. Inomhus blev han buren och utomhus fick syskonen dra honom i en liten kärra. Sakta återkom krafterna, men konvalescenstiden blev lång. Så småningom återvann han behärskningen över sin kropp, fränsett den vänstra armen som förblev förlamad. Högra armen fick göra tjänst för båda. Men vad skulle det då bli av denne son, som inte kunde bli kroppsarbetare. Jo, fadern bestämde att Gunnar skulle få studera och bli lärare. Efter folkskolan, som låg i Väne Åsaka fem km från hemmet, blev han inackorderad i Vara och fick studera vid Samrealskolan.

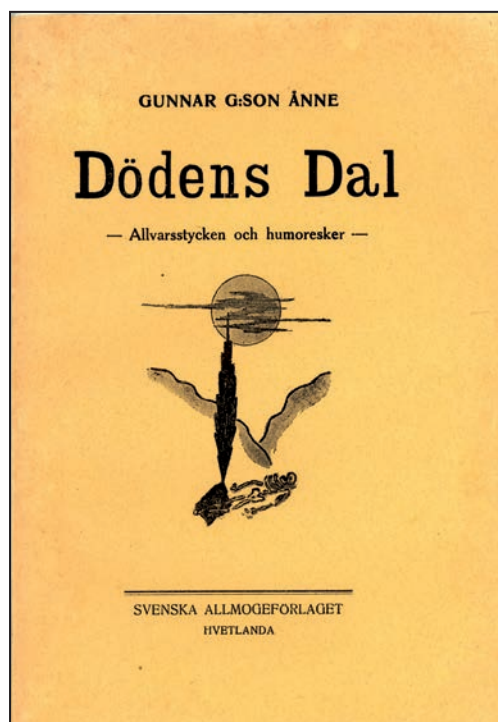
I realskolan flyttades han i normalt takt från klass till klass. Så kom sista terminen, och så kom realexamen. Här gick det illa. Gunnar valde det fria ämnet i sitt examensprov, som gällde en studieresa. Men hans stil passade inte. Underkännandet förklarade rektorn med ett enda ord: Slangspråk! Men inte var det slang utan dialekt, något som rektorn tydligen inte visste något om. Det var att resa hem utan realexamen och med den möjligheten att söka till seminariet. Att bli lärare var inget Falkås egentligen önskade, men att bli kuggad i det bästa han visste; uppsatsskrivning, var något som grämde honom hela livet.

Att skriva var hans stora passion, men han fick också arbeta på gården. Brodern Per dog tidigt, 1921, och tio år senare, efter faderns död, blir Gunnar bonde på heltid. Att sköta en gård med bara en brukbar arm är inte lätt, men inget handikapp kunde hindra Gunnar. Han kunde göra allt som hörde till gårdssysslorna; han plöjde och sådde, skördade och hässjade, mockade i ladugården och skötte djuren. Allt gick, men det tog lite längre tid. Det var ett litet välskött hemman på femton tunnland, med sex kor, två hästar, höns och grisar. Det räckte gott och väl för honom själv och de hemmavarande sysstrarna.

Dödens dal

Under tiden som han skötte de väl inrutade arbetsuppgifterna funderade han på sitt skrivande och när det blev kväll var det dags att fatta pennan och skriva ner allt, från dikter till korta berättelser. Många kvällar fylldes med skrivande och så småningom fick han ihop material till en bok. Men att få ett förlag att ge ut en helt okänd författare var inte lätt, därför lät han bekosta tryckningen av den första boken själv. Han fick den utgiven, under pseudonymen Gunnar G:son Ånne, av Svenska Allmogeförlaget 1929 och titeln löd "Dödens dal – allvarsstycken och humoresker". Boken blev knappt uppmärksammas, recenserades i endast tre tidningar och såldes i 23 exemplar. Efter en tid skickade förlaget hela restupplagan till Ånnestorp. Dan Korn citerar Carl Johan Holzhausen, som skrivit följande:

"Där stod Gunnar med tusen böcker och visste inte vad han skulle ta

sig till med dem. Ge sig ut i gårdarna och försöka sälja boken ville han inte. Därtill var han både för blyg och för stolt. Enda sättet att bli av med boktravarna var att i skymningen gå ut och gräva en grav i trädgården. Det gjorde han. Där, under en apel, försvann böckerna, trave efter trave. Så gjorde han sig kvitt ett både dyrt och sorgligt och lite löjligt minne. Men minnet var segare än så. Det var dock sin andes barn han hade begravt. Hela upplagan fick inte gå till spillo. Ett par dagar senare gick han ut och grävde upp ett par exemplar. Så hade han ändå ett påtagligt minne av äventyret."

Tack vare denna historia och de få exemplar som finns kvar har boken *Dödens dal* för många blivit ett samlarobjekt och kunde, som mest, uppgå till två tusen kronor. Dan Korn skriver: "Om just denna bok innehåller så mycket västgötskt stoff är det få som vet. Läsarna är inte många, med vad gör det – boken är ju en raritet!

Gökhult

Gunnar Falkås fortsatte att skriva trots den tröga starten. 1942 utlyser LTs förlag en tävling om den bästa bonderomanen, ett ämne som är gjort för en skrivande bonde. Den 15 maj var sista dagen för inlämnande av manus och nu blir det bråttom. Gunnar måste till slut leja arbetskraft för att få vårbruket gjort. Det var inte lätt att på tidiga morgnar och sena kvällar hinna skriva färdigt en roman. Glädjen var desto större då han tilldelades andra pris för romanen *Gökhult*.

Gunnar Falkås var envis och arbetsam och gav inte upp trots sitt handikapp eller lät sig nedslås av refuseringar och dålig kritik. Det idoga skrivandet gav till sist resultat och priset för romanen *Gökhult* gav blodad tand. Under årens lopp publicerade han en stor mängd romaner till glädje för en stor läsekrets. Författarskapet kulminerade med den stora knalletriologin; *Knallepåsen* (1967), *Knalle och vävare* (1969) och *Den siste knallen* (1972).

I Litteraturhandboken står det följande; "Falkås skriver om landsbygdens folk i en stil och med en motivkrets som stundom anknyter till den folkliga diktningen".

Litteratur: Holzhausen, C J: "Gunnar Falkås : Diktare och bonde" (1976)

Korn, D: Västgötaböcker (2002). Boken finns fortfarande kvar och kan beställas från föreningen. Pris 100:- plus ev. frakt.

Från protokollspärmen

I protokollspärmen, som sträcker sig fram till årsskiftet 1983/84, finns ytterligare två trevliga referat från Föreningens genomförda utflykter och studiebesök. Dessa är som vanligt skrivna av den flitige sekreteraren Sven-Evert Gustafsson.

Som framgår av det första referatet var det inte bara studiebesök på slott och herresäten med sina imponerande bibliotek som gällde utan här görs en fältvandring i Hössna söndagen den 5 juni 1983 med 60 deltagande medlemmar:

Fältvandring i Hössna

”Tjugo medlemmar hade mött upp vid Hössna kyrka där dagens fältvandring skulle börja. Något senare anlände en busslast hembygdsvänner från Hol-Horla hembygdsförening, sammanlagt 40 personer. Antalet deltagare blev på så sätt 60 st. Vädret var som vanligt denna vår och försommar regnigt och mullet, ingen överdriven värme.

Sekr Sven-Evert Gustafsson hälsade välkommen och överlämnade ciceronskapet till Anna-Lena Hultman, som började med att förevisa den gamla kyrkplatsen och kyrkan.

Färden gick sedan till naturreservatet Önnarp där flora och flodpärlmussla beundrades. Kåltisteln var ännu halvmeterhög och stod alltså ej i sitt flor, men smörboll och andra försommarväxter blommade för fullt. Tyvärr var marken ytterligt blöt och många med lågskor kunde bara ana härligheten och fick ej alls se de flodpärlmusslor som tillfälligtvis plockades upp.

Efter detta var det samling i hembygdsgården i Hössna där medhavd matsäck avnjöts i värmen från den öppna brasan. Ordf i hembygdsföreningen Harald Knutsson berättade om det gamla skolhusets öden. Sven-Evert Gustafsson presenterade Sevärdheter i Älvsborgs län samt Sjuhäradslitteratur 4, vilken innehåller uppsatser både om Önnarp och flodpärlmusslan.

Anna-Lena Hultman talade om Hössna i litteraturen, bland annat om poeten och målaren Vitus Vickman, ett dunkelt och sällsamt människoöde. Han inflyttade till Gullered och levde där till sin död omkring 1914. Han kan ej spåras till andra kyrkoböcker före inflyttningen.

Avslutningsvis gick färden till Galtåsen, där de vida vyerna skulle beskådas. Deltagarna skulle med andra ord se ned över Västergötland. Detta blev ett verkligt västgötaklimax (häradshövding Granger döpte det genast så). Ett envist duggregnande gjorde att vi inte ens såg Hössna kyrka. Att på ort och ställe få sig den sköna utsikten beskriven är ett verkligt västgötaklimax. Däremot kunde en försvarlig koloni av den sällsynta växten Granspira beskådas utmed färdevägen. Granspiran är betesgynnad, men så gick där både kossor och pållar i ängs- och skogsmarken.

Deltagare kom från Borås, Fåglum, Vara, Tråvad, Hjo, Falköping och från Hol-Horla. En del litteratur försålde. Två nya medlemmar antecknade sig.”

Höstutflykten

Nästa referat avser höstutflykten till Kålland den 17 september 1983. Till utflykten hade 71 medlemmar anmält sig:

”Efter en varm och sårdes torr sommar hade en regnig period inträtt, men just för dagen var det inget behov av regnkappa även om vädret var molnigt. Då och då såg man i alla fall var solen höll hus bakom den grå himlen.

Vi samlades vid Sunnersbergs kyrka, där programledaren, Gunnar Ivarsson, Skövde, hälsade välkommen. Han berättade om kyrkan och dess inventarier. Färden fortsattes till Strö kyrka, där Gunnar Ivarsson också berörde hus och helgedom. Gemensamt för dessa två kyrkor är att de – på skilda sätt – efterlämnar minnen från

släkten Ekeblad, som innehaft Stola säteri. Stola var nämligen stommen i höstutflykten.

Efter Strö delades vi i två grupper, den ena for till Stola och den andra till Rackeby där hembygds-föreningens ordförande framför Nonnens monument roande berättade om Storegården och Degeberg. Storegården var ett gammalt landbogods, som brukades av arrendatorer och låg oskiftat fram till 1917. Det bestod av 60 åkrar i vilka 12 åbor hade var sin del. Jämsides med detta fanns så Degeberg där Nonnen redan på 1830-talet började brukningen efter moderna principer. Storegården är dokumenterad av Ambrosianii skrift.

Färden fortsattes sedan till Rackeby gamla skola där i bakre delen av trädgården fanns en gammal sparrestuga full med intressanta föremål inkl framkammarstuga samt en gammal holkkvarn. Socknens förre kantor och folkskollärare, Otto Andersson, guidade.

Återfärd så till Strö och Stola där medhavd matsäck avåts i parken. Den första gruppen var då fortfarande inte klar med sin visning utan dröjde, men så småningom kom de och ordf Arne Sträng kunde avtacka Holger Ander och sambon Barbro Westrin med bokpaket resp blommor. Därefter var det vår tur, de övriga tog matrast och fortsatte därefter till Rackeby.

Det var en till synes något trött Holger Ander som hälsade oss välkomna till Stola och önskade att vi skulle uppleva något av den stämning från olika århundrade som huset representerade, främst då 1700-talet. Klockan var då 15.15. Barbro Westrin gick sedan igenom ägarelängden och Stola i litteraturen. Det gjorde hon med besked och först 15.50 började hon berätta om själva huset. 1947 blev Holger Ander ägare till Stola, som åren 1949–1951 genomgick en stor restaurering under ledning av prof Erik Lundberg.

Därefter följde en ytterst noggrann rundvandring i huset varvid Barbro Westrin och Holger Ander omväxlande berättade om var enda detalj och varenda inventarie som fanns i rummet. Visningen var klar först efter 2 timmar och 35 minuter. Värdefull, men något för detaljerad och för lång, vilket gjorde att tidsschemat sprack.

Strax före femtiden tog jag tåten för att ånyo åka till Rackeby, där den andra gruppen hade väntat. Skaran krympte under vägen men 40-talet tappra for nu vidare till Jarlehus eller Järnehus, som Ivarsson helst ville kalla det. Den gamla anläggningen hade amatörutgrävt både föreg som innevarande sommar. Jarlehus låg rätt otillgängligt efter två km vandring i snårskog och bland bergknallar. Dagens clou uppnåddes här då vi fick studera resterna samt framför allt beskåda aftonskymningen över Vänern alltmedan sensommarens sammetsmörker sänkte sig över nejden till vågornas stillsamma kluckande. Kl. 19.30 var det slut som planerades sluta kl 18.00.

På hemvägen – mellan Lekåsa och Ljurmåla – föll regnet ymnigt, men det förstörde ingalunda en lyckad dag!”

Birgit Th Sparre och Åsundsholm

Annicka Berggren och Agneta Tjäder

En vacker och varm sommardag inbjöds Föreningens medlemmar till besök på Åsundsholms herrgård utanför Ulricehamn. Denna dag var en del av Föreningens 60-årsjubileum och syftet var att lyfta fram ett författarskap, nämligen "Gårdarna runt sjöns" författare. Ett 35-tal deltagare kunde först njuta av en god Sommarbuffé och därefter lyssna på ett föredrag om författaren Birgit Th Sparre, som hölls av kanske den största kännaren av Birgit Th Sparres liv och författarskap, nämligen Agneta Tjäder, själv författare och journalist.

Agneta Tjäder höll ett initierat föredrag och visade samtidigt fina bilder på Birgit, bland annat som barn och vuxen samt andra familjebilder. Den som inte var med denna eftermiddag kan läsa Agneta Tjäders artikel i Meddelandet nr 2 eller läsa hennes bok "Flickan från Ingenstans".

Åsundsholms herrgård tillhör inte skaran av de "gamla" gårdarna runt sjön, utan byggdes efter att gården Sjöred hade sålts, i

början av 1920-talet. Greve Carl Georg Sparre hade länge varit sjuk och hans intresse för gårdens skötsel hade egentligen aldrig varit stort. Dessutom var gården tungrodd att sköta och hade blivit en ekonomisk belastning. Han ville hellre spela piano och skriva dikter till sin vackra hustru. År 1919 beslöts att Sjöred skulle säljas. Gården bytte ägare en vacker julidag, då herrskapet Löwenadler skrev på köpehandlingarna. Den var en sorglig dag, men Signe Sparre ansåg att det fanns fördelar med att bo i ett mindre hus. Det behövdes inte så många tjänare och kunde bommas till under vintern.

Innan försäljningen av Sjöred hade trätt i kraft hade paret Sparre låtit stycka av torpet Åsundsholm med 11 hektar mark för att där bygga ett nytt hem. Men greve Sparre fick aldrig uppleva det nya hemmet. Han dog redan 1920 av hjärtsvikt på Syster Teresas vilohem i Stockholm.

Det tog några år innan det nya Åsundsholm var färdigt att flytta in i. Vintrarna tillbringade Signe Sparre och Birgit ofta på resande fot. Den första vintern bodde de på Teneriffa. Efter hemkomsten levde de ett kringflackande liv. Långa perioder bodde de hos släktingar runtom i Sverige och var två månader i Paris och lika länge i Skottland och England.

I början var Åsundsholm tänkt att bli en sommarbostad, men mor och dotter kom alltmer att se det vackra vita huset som en mer permanent bostad. Signe Sparre var mycket intresserad av trädgårdsskötsel och en vacker trädgård växte fram under hennes händer med hjälp av inhyrd arbetskraft. Huset var stort och rymligt med plats för både tjänstefolk och många gäster. Så småningom inreddes ett skrivrum på vinden åt Birgit och från sin arbetsplats hade hon en vidunderlig utsikt över Åsunden. Hennes skrivmaskin finns fortfarande att beskåda samt diverse foton på andra våning där ett litet museum gjorts iordning.

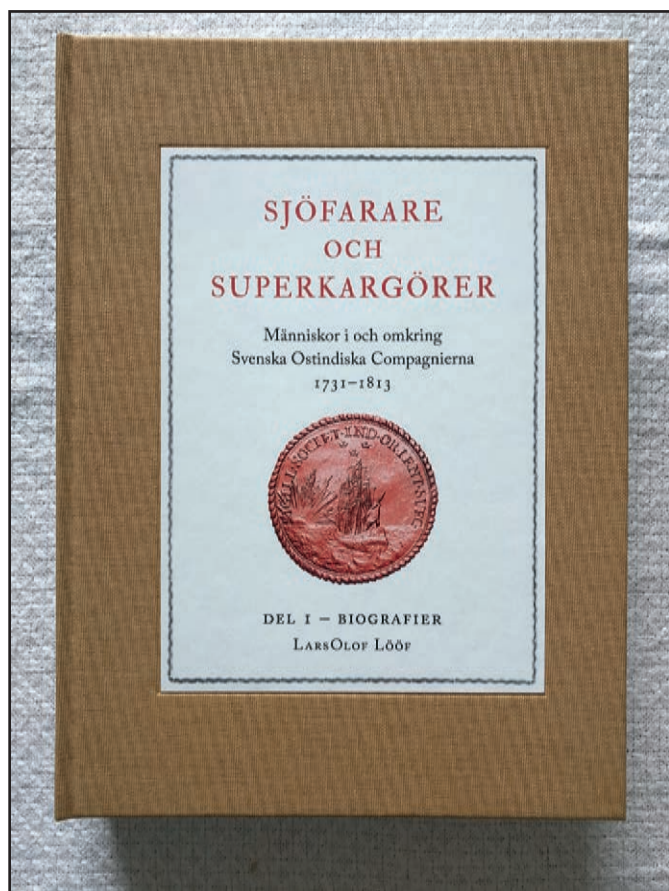
Här kände hon lugn och ro och här skrev hon de flesta av sina böcker. Då kunde hon inte blicka in i framtiden och ana att hennes kära Åsundsholm en dag skulle tas ifrån henne. År 1955 gifte sig Birgit för andra gången med författaren till Åsa-Nisse-böckerna, Stig Cederholm. Han var otroligt charmig och i början lekte livet. Men när äventyret var slut ett par år senare fanns det bara skulder kvar och inga pengar. Han var en simpel sol- och vårare. Gebergs Förlag AB och Tryckeriet Almqvist & Wiksell tog över Åsundsholm med allt som fanns av möbler, konst, silver och andra inventarier för att täcka alla kostnader och skulder. Det var ett hårt och bittert slut på det goda livet på det älskade Åsundsholm. På ålderns höst fick Birgit Th Sparre ändå ett gott och vackert hem i en liten flygelbyggnad på gården Brunnsnäs vid Åsunden mittemot Ulricehamn – hon hade kommit hem till slut.

Litteratur: Tjäder, A: Flickan från Ingenstans.

Annicka Berggren

Ny kunskap om människorna i och omkring Svenska Ostindiska Compagniet

Sverige är ett av fem europeiska länder som haft ett mer varaktigt ostindiskt kompani, vid sidan om Storbritannien, Nederländerna, Frankrike och Danmark. Svenska Ostindiska Compagniet (SOIC) var verksamt 1731 – 1813 men seglationen som utgick från Göteborg upphörde i princip med år 1806. Det var ett av staten privilegierat handelsbolag som hade monopol på all handel öster om Goda Hoppsudden. Privilegiet från 1731 förnyades fyra gånger för olika ägargrupper, så det var egentligen fråga om fem kompanier och ”oktrojer” (tillstånd). Sammantaget utrustades 133 skepp eller ekipage för handelsfärder främst på Kina men några även med Indien som mål eller etappmål. Fem skepp kom aldrig fram på grund av förlisning och ytterligare tre förolyckades på hemresan, däribland skeppet ”Götheborg” vid inseglingen i hemmahamnen den 12 september 1745. Te var den främsta handelsvaran, långt framom porslin och siden. Den största vinsten gjordes på reexport till andra länder i väst och kompaniets auktioner i Göteborg besöktes av många utländska köpmän. Omsättningen var som störst under andra och tredje oktrojerna 1746 – 1766 – 1786. Stora kapital skapades då hos svenska aktieägare som bland annat investerades i bruksrörelser och jordegendomar.

En svårighet för forskningen om SOIC är att det inte avsatt något fullständigt arkiv. Detaljräkenskaperna skulle hållas hemliga och förstöras efter varje oktroj, och de handlingar som ändå bevarats är splittrade på flera institutioner. Likväl har kunskapen om SOIC sedan Sven T. Kjellbergs och Christian Konickx grundläggande arbeten på 1970-talet successivt förkovrats genom studier på olika delar av verksamheten, något som underlättats av dataåtkomst till en del av källmaterialet.

Den arkeologiska undersökningen av vrakplatsen för skeppet ”Götheborg” liksom bygget av replikan ”Ostindiefararen Göthe-

borg” och dess seglats till Kina 2005–2007 medförde även en skjuts för den historiska forskningen. Ett projekt i detta kölvatten är Riksarkivet Landsarkivets i Göteborg bokutgivning på temat SOIC med flera titlar: *Svenska Ostindiska Compagniets fältskärer* av S. Bertil Olsson (2012), *Ostindiefararen Götheborg 1738-45* (2014), *Sverige och svenskarna i den ostindiska handeln I* (2016) och *II* (2019) med bidrag av såväl interna som externa forskare.

Nu föreligger en femte publikation i denna serie: *Sjöfarare och superkargörer: Människor i och omkring Svenska Ostindiska Compagniet 1731-1813. Del I – biografier*. Det är en mäktig volym på 589 sidor och författare är Lars Olof Löf, tidigare förste intendent vid Göteborgs Stadsmuseum. Av miljön i Ostindiska huset och det mångåriga umgänget med samlingarna där inspirerades han att ta reda på mer om den historiska kontexten, framför allt om människorna bakom *Ostindiska kompaniets saga* – för att citera Eskil Olåns titel på sin översikt om SOIC från 1923. Sedan drygt tjugofem år har han tillbringat en stor del av sin fritid på Landsarkivet i Göteborg med att excerpera handlingar om ostindiefarare i Göteborgs rådhusarkiv. Som driven släktforskare har han vid sidan därav kompletterat materialet med uppgifter ur kyrkböckerna och den biografiska och genealogiska litteraturen.

Gravsten för kaptenen i SOIC Johan Spindler (1733 – 1807) på kyrkogården i Händene. Han förvärvade herrgården Horshaga vid Skara.

Resultatet som redovisas i den föreliggande del I utgörs av inte mindre än 1718 kortare eller längre biografier över de högre befattningshavarna ombord: dels superkargörerna och deras assistenter som var ansvariga för handeln, dels sjöbefälet med sjökaptener, styrmän och kadetter, konstaplar och buteljörer samt fältskärer och skeppspredikanter; även kompaniets direktörer och

Fat ur Johan Spindlers monogramservis beställd i Kina. Göteborgs Stadsmuseum.

landbaserade tjänstemän finns med. I en planerad del II kommer mer att presenteras ur den rika, digitalt sökbara faktabank som författaren samlat på sig, bland annat om personer ur manskapet. Att biografera alla de cirka 12000 personer som beräknas ha arbetat för kompaniet till sjöss låter sig dock inte göras. Fullständiga skeppsrullor finns nämligen endast i behåll för en fjärdedel av resorna. Av dessa kan man utläsa att en stor del av besättningarna kom från Västergötland.

Ostindiska huset på Norra Hamngatan 12 i Göteborg, där SOIC hade sitt huvudkvarter sedan 1760-talet. Hundra år senare år 1861 öppnades där Göteborgs Museum.

Flera av biografierna innehåller intressanta och underhållande narrativ från sjömanslivet, och även om Lööfs verk har karaktär av uppslagsbok kan man med nöje sträckläsa några sidor åt gången. Illustrationerna är sparsmakat valda utifrån relevans för personerna och flera av dem är inte tidigare publicerade i sammanhanget, bland annat flera porträtt av finländska befattningshavare. Bland bildmotiven finns också så kallat monogramporسلین beställt i Kina, vilket hittills inte uppmärksammats nämnvärt jämfört med vapenporسلین. Det digra namnindexet är intressant i sig och vittnar om ostindiefararnas täta nätverk.

Layoutmässigt är boken en fröjd. För det vackra utförandet, kongenialt med 1700-talet, svarar författarens som formgivare Wilhelm Lööf.

Kristina Söderpalm

f.d. förste intendent vid Göteborgs Stadsmuseum

Boken finns till köps hos förf. för 600 kr
larsolof.loof@gmail.com mobil 0705-222491

Krönika om Mölndal

Mölndals historia

Även om litteratur givits ut om Mölndals historia har ingen skrift täckt bygdens historia från stenåldern till nutiden. En sådan skrift efterfrågades och Mölndals Hembygdsförening tog tag i saken.

Bygdens store son, Lars Gahrn, fick uppdraget att skriva krönikan som nu är klar med titeln "Mölndals historia. Historieboken om Fässbergs socken och Mölndals kvarnby från stenåldern till dataåldern."

På 138 sidor får man ta del av bygdens forntid, jordbruk, hur man levde, herrgården Gunnebo, Krokslätts fabriker, den lokala dialekten mölndalskan, sjukvård, föreningsliv och mycket annat.

Efter varje ämnestext finns en utförlig litteraturhänvisning om man vill fördjupa sig.

Boken är tryckt hos Gullers Trading i Mölndal och inbunden i Malmö.

Upplagan är på 1000 exemplar och boken kan köpas hos Mölndals Hembygdsförening för 150 kr.

Niklas Krantz

**Glöm ej att betala din
medlemsavgift för 2022**

Årsavgift 2022: Enskilda medlemmar 150 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 200 kr.

Bokauktioner

Bokauktionerna är uppskattade inslag i Föreningens verksamhet. I förra numret av Meddelandet återgavs referat från några av de tidigare auktionerna. Dessa är skrivna, framför allt, av föreningens sekreterare Sven-Evert Gustafsson. De är så att säga "insider-reportage", men hur uppfattas en bokauktion i Föreningens regi av utomstående, som inte är insatta i "hur då går te".

2011 publicerade tidskriften Svensk Bokhandel en artikel skriven av journalisten Lars Schmidt med foton av Ola Kjelbye. Denna artikel återges här i förkortad version (utan foton), med tillstånd av tidskriftens redaktör.

Grånad skara beredd på bokfynd

Prosten Johnny Hagberg samlar sig, tar ett djupt andetag och sätter igång. – Nummer 1: Aktiebrev från frimurarlogen Råta vinkeln i Vänersborg. Vi börjar på 500. Föreningen för Västgötalitteratur håller en av sina tre årliga bokauktioner i Alléskolans aula i Vara denna bleksoliga lördag och 74 personer gör sig beredda. Alla spetsar öronen för nu går det undan.

Fem minuter tidigare vandrar Johnny Hagberg fortfarande runt bland besökarna och hälsar och snackar. Sorlet stiger, nu ska det fyndas.

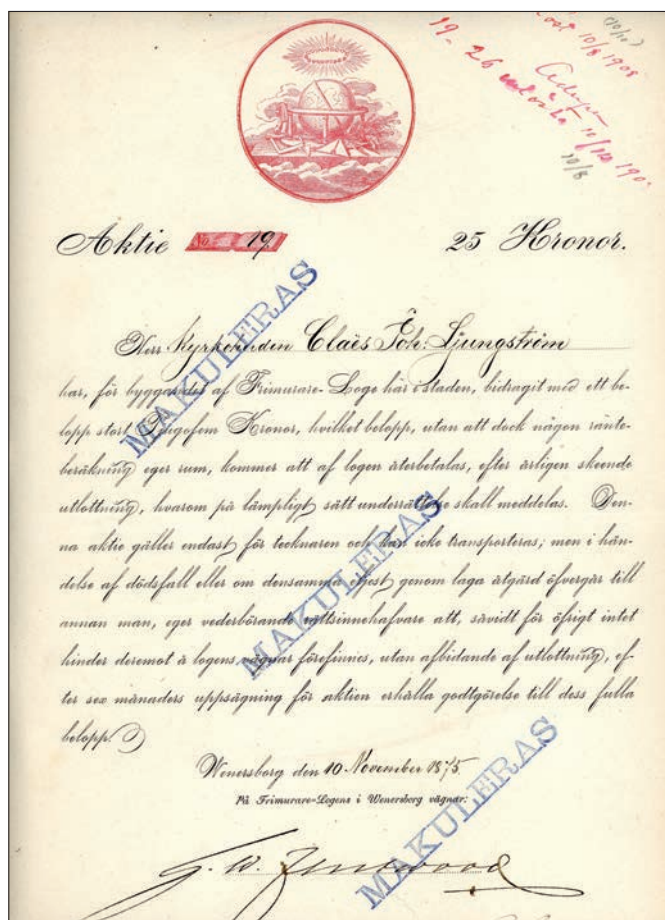
De flesta är medlemmar i föreningen. En liten skara antikvariatsägare finns på plats och en och annan nyfiken strögäst har slunkit in på visningen. Den manliga dominansen är stor. Det är en grånad skara med laddade plånböcker som samlats, medelåldern i föreningen blir allt högre. Men enligt skattmästare Sven-Olof Ask så sker det ett nytillskott av yngre, och man har inte tappat mer än ett hundratal medlemmar under de senaste tre åren. Han säger: – "Ålder, demens och död – det är enda skälen till att folk lämnar föreningen".

Auktionskatalogen listar 621 poster och det finns många godbitar. *Brunnsbön, brukad wid Skara Hälsobrunn* från 1762 är en av

dem. Liksom *Boskaps-Apotheque med några beprövade medel*, tryckt i Skara 1750. Den sistnämnda beskrivs som en introuvable, ett ord med synonymer som unik, ytterst sällsynt, rar. I det här fallet förmodligen unik. Den kommer bli en av dagens dyraste böcker. C.-M. Bergstrands *Tattarplågan* är däremot en gammal kändis som brukar återkomma på auktionerna. Många brukar bjuda på den.

Monica Lindström, antikvariatsägare från Skövde, är en av få kvinnor som är på plats. Hon har riktat in sig på historia och militaria; Skövde är en gammal garnisonsstad. Skönlitteratur är svårt, men hon tänker bjuda på några titlar av konstnären, författaren, seglaren och västgöten Folke Dahlberg. Och på Hugo F. Fröhléns *Nordens befästa rundkyrkor*, som passar antikvariats linje. Dessutom för egen del *Den svarta bibeln*, som anses vara en fortsättning på de fem Moseböckerna som finns i bibeln.

Nu skramlar Johnny Hagberg med en ask Läkerol i fickan. Klockan blir en minut i halv tio och det är nästan dags. Auktionen kommer att vara i drygt 4,5 timma med en timmas avbrott för fika. Med de 621 posterna varav flera innehåller ett antal småposter, blir det ett snitt på uppåt 160 utrop i timman, det är det inte många som slår.

Johnny Hagberg slår på predikarösten: Välkomna. Då börjar vi.

De åtta aktiebrev från Frimurarlogen Råta vinkeln i Vänersborg, går iväg med en gång för 700 kronor. Folk är inte varma i kläderna än. Nummer två, *Akrells underrättelser till kartan öfver Sverige*, får Johnny Hagberg själv bjuda igång på 200 kronor. Några sekunder senare är den klubbad för 400 kronor.

Vid MÅxelsons *Vandringar i Göteborg och dess omnejd* tar det fart. Buden rasslar uppåt i 25-kronorskutt; när de nått över 1 150 kronor blir det en hundralapp i taget. Nu är stämningen koncentrerad.

Johnny Hagbergs blick sveper fram och tillbaka, armen styr före som ett roder och han tyder nickningar och diskreta viftnin-

gar. – Sextonfemti, sjuttonfemti, artonfemti, har jag nittonfemti? Nittonfemti, nittonfemti, har jag tjugofemti? Tjugofemti... han drar på orden, uppfattar en sista nickning och säger: Tvåtusennett-hundra! Pang, klubban slår.

Vid A O Ryzelius *Minister Ecclesiasticus* visar Johnny Hagberg eget intresse igen, när ingen annan verkar bry sig. Men då viftar Arne Johansson med sin lilla skylt med texten BUD och säger: vi får allt börja på 1 700. Arne Johansson sitter vid ett bord nära Johnny Hagberg och ser till att de som lämnat bud i förväg är med i leken. Då och då bjuder han för egen räkning också.

En av de mer frekventa besökarna är Tim Schröder. Mycket av det han köper är sådant han tycker är vackert, då brukar det också gå att sälja. Han är särskilt intresserad av böckernas proviens, ursprunget och de tidigare, gärna berömda, ägarna. För en rejäl bunt med *Dissertationer för avläggande av pastorexamen inför Skara Domkapitel* bjuder han femtio kronor. Okej, säger Johnny Hagberg och slår direkt.

En man i mustasch längst ut till vänster köper flitigt. Han är från Göteborg och driver det välkända antikvariatet Antiquaria. Han är en av dem som inte bryr sig särskilt mycket om Västgötalitteraturen, utan köper hellre annat, gärna naturvetenskapliga verk. Idag har han kollat in bland andra JT Berglins *Tidskrift för svenska landtbruket och dess binäringar*, bunden i nio illustrerade halvfranska band.

Föreningen brukar se till att ungefär en fjärdedel av auktionen är annat än västgötalitteratur. – ”Skulle vi köra 100 procent västgötalitteratur skulle det bli för tråkigt”, säger Sven-Olof Ask.

Framåt halv tolv börjar det bli varmt i salen, rakvatten blandas med tyngre odörer och det börjar gnissla av gäspningar efter drygt 300 utrop. Johnny Hagberg får använda all sin skicklighet för att folk ska hålla lågan uppe fram till lunch.

En bok som passar Tim Schröders intentioner är *Missale Romanum Ex Decreto Sacrosanti*, en romersk-katolsk kyrkohandbok med texter och sånger, vackert inbunden i rött skinnband och illustrerad med tio kopparstick. Den har tillhört den kände bibliofilen Nils Bonnier och före honom folkloristen John Pape, och Tim Schröder vill definitivt ha den. Men det vill också andra och priset blir högre än han räknat med. Först vid 2 700 blir den hans.

Under lunchrasten bär storhandlarna ut sina böcker till bilarna. En del hinner med en smörgås och en kopp kaffe innan de använder resten av pausen åt att granska de böcker som står i tur att säljas.

Efter lunchen är det dags att auktionera ut den tidigare nämnda *Tidskrift för Svenska landtbruket*, som Antikvariat Antiquaria köper för dagens hittills högsta bud, 3 000 kronor. En vecka senare läggs den ut för 8 000 kronor på Antikvariat.net.

Vad slutade budet på den rara skriften, som endast finns på tre bibliotek i Sverige, *Boskaps-Apotheque* för. Slutbudet klubbades på 3 000 kronor, vilket den anonyme anbudsgivaren måste vara mycket nöjd med, hans bud låg på 5 000 kronor.

När det är dags för den beryktade Tattarplågan av C.-M. Bergstrand blir det åter fart. Bergstrand var västgöte och folklivsforskare och hans bok spred fördomar om resandefolket under 1940- och 1950-talen. Tattarplågan läses fortfarande i rasistiska kretsar och är kanske ingen bok en samlare av västgötalitteratur är stolt över, men den bör ingå i ett välfyllt bibliotek, menar man här. Det viskas i salen att den gått för så mycket som 2 800 kronor vid något tillfälle, nu klubbas den för 700 kronor. Billigt, eller inte, det är frågan, men finns det två intressenter som bjuder över varandra så...

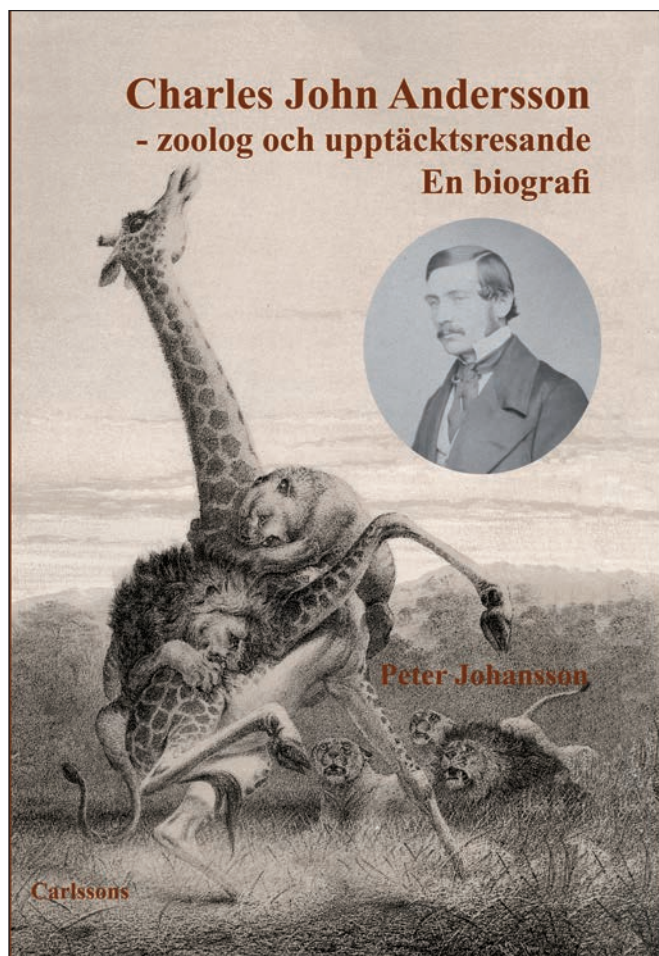
När dagen är slut summeras auktionen till 109 000, vilket enligt Johnny Hagberg får anses vara en medelauction”.

När auktionen är över återstår allt efterarbete. Alla böcker som köpts på anbud skall paketeras och skickas till de nya ägarna, fakturor skall skrivas. Lokalen städas, överblivna lådor samlas in och forslas bort. Det dröjer innan den tjänstgörande styrelsen kan släcka och åka hem.

Auktionsbilderna är från andra auktioner i Levene församlingshem.

Charles John Andersson – zoolog och upptäcktsresande. En nyutkommen biografi

När Peter Johansson, chef vid Vänersborgs museum, presenterar sin fjärde biografi över svenska zoologer i 1800-talets Afrika är det en dramatisk, kontrastfylld och mångfacetterad livshistoria som presenteras – Charles John Anderssons.

Andersson föddes i slutet av 1820-talet i det lilla torpet Lapptorp i Norra Råda socken i Värmland som utomäktenskaplig son till pigan Brita Cajsa Andersdotter. På detta sätt var Andersson inte

på något sätt unik och hans liv som dräng eller daglönare på gårdarna i socknen hade nog legat utstakat för honom om det inte varit för hans far – den brittiske björnjägaren, zoologen och folklivsskildraren Llewellyn Lloyd.

Lloyd hade kommit till Sverige och Värmland i början av 1820-talet, hitlockad av framför allt zoologiska studier och jakt på det svenska storviltet. Han kom snart att bli känd som "björnjägaren Lloyd" och blev bland allmogen legendarisk redan under sin livstid då alla historier om hans dramatiska björnjakter berättades. Lloyd var inte bara jägare utan även en framstående zoolog som skrev ett flertal omfattande natur- och reseskildringar. Då dessa publicerades i hans hemland Storbritannien framstod han närmast som en brittisk upptäcktsresande i Sverige.

Charles John Andersson, med efternamn efter sin mor, följde sin far Lloyd då denne flyttade till Vänersborg år 1831. Där kom Charles John att växa upp och gå i skola. Den främsta undervisningen kom han emellertid att få av sin far som lärde honom grunderna i zoologi, konserveringsteknik och jakt. Med Anderssons växande naturintresse följde även en längtan att upptäcka en för honom och övriga Europa då ännu okänd fauna och geografi.

Genom kontakter i London lyckas Andersson år 1850 få följa med den brittiske resenären Francis Galton på en expedition med sjön Ngami, i dagens norra Botswana, som mål. Under expeditionen lyckas man inte nå det utsatta målet men man gjorde en omfattande resa genom stora delar av sydvästra Afrika, dagens centrala och norra Namibia och kartlade områden då tidigare ej kända för den europeiska forskningen.

Efter det att Galton återvänt till Europa rustade Andersson en egen expedition och nådde slutligen Ngami 1853. Resultatet blev en omfattande reseskildring som kom ut i såväl Storbritannien som i Sverige i samband med Anderssons besök i hemlandet.

Andersson återvände dock till sydvästra Afrika och rustade en ny expedition med floden Okavango som mål. Expeditionen, som sträckte sig över två år blev dramatisk då man drabbades av livshotande torka och svåra malariefibrar. Även denna

År 1864 utropades Andersson till militär befälhavare över en armé på drygt 3000 hererokrigare. Konstnären Thomas Baines förevigade händelsen.

expedition resulterade i en reseskildring, dock ej av samma omfattning som den tidigare.

Andersson roller under sina sista år blev de som handelsman, krigsherre och familjefar. År 1860 gifte han sig med den brittiskättade Sarah Jane Aitchison i Kapstaden och makarna kom att få fyra barn. Samma år köpte Andersson ett antal byggnader vid en plats som heter Otjimbingue i dagens centrala Namibia. Där etablerade ha en omfattande handelsrörelse byggd på främst handel med elfenben, strutsfjäder och kreatur. Handelsverksamheten gjorde att han involverades i de blodiga strider som samtidigt rådde mellan folkgrupperna hereros och oorlam-namas. Det hela kulminerade då han 1864 som befälhavare för en armé på 3000 man ledde hereros i ett fältslag och besegrade dess fiender – en seger till priset av en svår skottskada i benet som gjorde Andersson delvis handikappad för resten av livet.

Charles John Andersson som man helst såg honom i Sverige – som jägaren. Ur Svenska Familje-Journalen 1872.

Efter ett par år av konvalescens i Kapstaden rustade Andersson för en ny expedition med södra Angola som mål. Med på denna expedition var nu också zoologen Axel W Eriksson från Anderssons hemstad Vänersborg. Expeditionen blev Anderssons sista då han svårt plågad av sjukdom avled på resan i södra Angola i juli 1867.

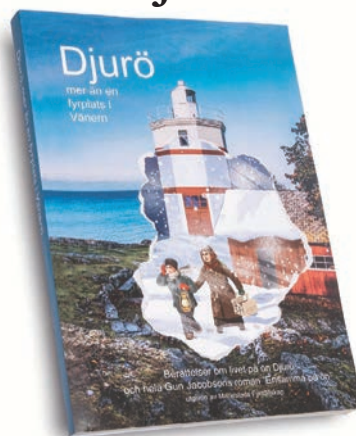
Anderssons arv lever dock kvar i de omfattande zoologiska insamlingar av främst fågel och insekter som han gjorde och som till stora delar ännu finns kvar på flera museer i såväl Sverige som i övriga Europa och i Sydafrika. Hans reseskildringar rymmer många av de tidigaste beskrivningarna av de kulturer och folkgrupper han mötte och även i sina geografiska forskningar och karteringar av de områden han genomreste var han en pionjär.

Anderssons biografi omfattar drygt 400 sidor, är rikt illustrerad och bygger på närmare 30 år av forskning där författaren gjort ett flertal resor i Anderssons fotspår genom Namibia, Sydafrika, Botswana och Angola. Boken har publicerats med stöd av bland andra Föreningen för Västgötalitteratur och finns att köpa genom föreningen.

Pris 200:- + ev frakt.

Johnny Hagberg

Djurö

Mariestads Fyrällskap har utgivit sin andra bok.

Denna gången är det ön Djurö som välförtjänt uppmärksammas. Djurö är en av Sveriges i dag 30 nationalparker och den största av öarna i Djurö skärgård. Djurö ligger i Vänern och tillhör Mariestads kommun.

Boken heter "Djurö, mer än en fyrplats i Vänern" och titeln är ganska talande då Djurö länge har varit mest känd som fyrplats, men tack vare boken kommer synen på ön att breddas. Öns första fyr stod klar 1874 och har därefter både bytts ut och moderniserats. 1969 automatiserades fyren och då avbemannades Sveriges kanske mest isolerade bebodda fyrplats.

Enligt ett anställningskontrakt från 1940 fanns ett enslighets-tillägg vid tjänst på Djurö. Arvodet som fyrvaktare och tillsyningsman var klen så fisket var betydelsefullt. Dels för mat till familjen och dels som extrainkomst. Jordbruk, djurhållning och jakt var också en del av livet på ön.

Tack vare intervjuer med släktingar och andra med koppling till ön samt äldre fotografier får man veta en hel del om fyrvaktarfamiljerna som bebodde ön.

Djurö blev nationalpark 1991. Vandringsleder finns i skiftande terräng och informationstavlor berikar vandringen. Antalet däggdjursarter är lätträknade men fågellivet desto rikare.

Om man tar sig ut till Djurö finns möjlighet till övernattnings. Ett räkneverk på ön låter meddela att ca 5000 personer årligen besöker ön.

En fin sommardag är platsen idyllisk men tänk på de som bodde där året runt. Platsen är oerhört utsatt för väder och vind, enslighet och det återkommande mörkret. Livsviktig noggrann planering krävdes för bl a matinköp och ved lagrades då man inte visste hur vintern skulle bli. Vintrar kunde vara isfria men tiden för isläggning och islossning kunde göra så att isen inte var bärkraftig och därmed var sjön inte farbar. Ön och invånarna var då helt isolerade.

Gun Jacobson skrev en verklighetsbaserad roman om detta. "Ensamma på ön" heter romanen som till min glädje ingår i sin helhet i boken. Vårvintern 1915 blev två fyrvaktarbarn isolerade på Djurö under sex veckor och fick klara sig helt själva. Nytt i romanen är illustrationer av Christina Jonsson.

Gun avled 1996 men hennes barn har givit klartecken för publicering.

Bokens arbetsgrupp har skapat en riktigt intressant bok där bildmaterialet förtjänar att omnämnas, likaså de 31 namngivna sponsorerna.

Boken trycktes i 1000 exemplar som såldes slut på fyra veckor! Därefter har ytterligare 750 exemplar tillhandahållits.

Boken är på 200 sidor och har tryckts lokalt, hos Vadsbo Tryck.

Niklas Krantz

Richert på tillfälligt besök i Kollängens tingshus

Johan Gabriel Richert. Bild: Portrattarkiv.se

Det var länge sedan Johan Gabriel Richert tjänstgjorde i Kollängens tingshus, men under en förmiddag i juni fanns han åter på plats, som ett porträtt på väggen och i de samtal som fördes.

Dagen var ett samarrangemang mellan Föreningen för Västgötalitteratur och Svenska byggnadsvårdsföreningen. Därför stod även själva tingshusbyggnaden i fokus.

Johan Gabriel Richert (1784–1864) var en av det tidiga 1800-talets mest inflytelserika jurister och har kallats ”den svenska liberalismens fader”. Bland annat verkade han som lagman i just Kollängens tingshus.

Johan Hirschfeldt, jurist med bakgrund som både justitiekansler och president i Svea hovrätt, har länge haft ett stort intresse för lagman Richert. Tillsammans med Kjell Åke Modéer, professor emeritus i rättshistoria vid Lunds universitet, samtalande han om tidig liberalism i Sverige och de personer som rörde sig i kretsen kring Richert.

Richert bodde både i Stockholm och på Truveholms gård utanför Lidköping. Han arbetade i den lagkommitté som under de första decennierna av 1800-talet tog fram flera nya reformförslag. Richert var mycket tidig med att föra fram tankar

Tingssalen hade möblerats som man skulle kunna tänka sig att den såg ut när ting bedrevs i byggnaden. Foto: Anna Lokrantz

Kjell Åke Modéer och Johan Hirschfeldt berättar om Richert och hans tid. I bakgrunden Eva Löfgren. Foto: Anna Lokrantz

om bland annat förbättringar inom kriminalvården, avskaffande av dödsstraff och att öka kvinnors rättigheter.

Vid sidan av detta var han med och utvecklade Hushållningssällskapet i Skaraborg, tillsammans med Edward Nonnen och Lars Wilhelm Kylberg. De arbetade på bred front med många olika frågor inom ämnesområden som utvecklandet av skola och sjukvård, av järnvägsväsende och ångbåtstrafik.

Kollängens tingshus är sig likt från ritningen 1785. Foto: Anna Lokrantz

Efter detta samtal berättade bebyggelseantikvarie Eva Löfgren om tingshusarkitektur utifrån sin avhandling ”Rummet och rätten”. Förr i tiden var tingshuset en byggnad som verkligen utmärkte sig i landskapet. Att de ofta var putsade istället för av trä, och hade en annan planlösning än bondgårdarna, förstärkte intrycket av en formell och viktig byggnad. Tingsplats för Kinnefjärdings härad har funnits vid Kollängen sedan mitten av 1600-talet. Den nuvarande byggnaden är daterad 1785, och uppförd efter ritningar signerade Carl Fredrik Adelcrantz. Här bedrevs ting fram till år 1904. Byggnaden har en för sin tid typisk och väl genomförd gestaltning uppförd efter ritningar, och är byggnadsminne sedan 1970.

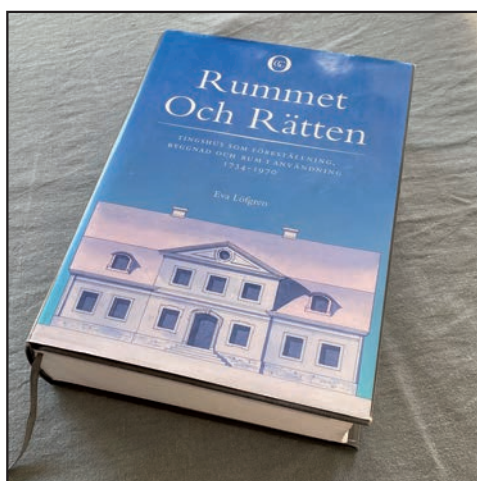

Kaffepaus i trädgården. Kjell Åke Modéer till vänster och Johan Hirschfeldt till höger. Foto: Anna Lokrantz

Dagen avslutades med gemensam lunch på tingshusvinden, och samtalen fortsatte ut i trädgården över en kopp kaffe. Både tingshusets nuvarande ägare och dagens arrangörer gladdes åt det positiva gensvaret från de intresserade deltagarna.

Anna Lokrantz

BOKTIPS

Eva Löfgren: *Rummet och rätten. Tingshus som föreställning, byggnad och rum i användning 1734–1970* (2011)

Karl Warburg: *Johan Gabriel Richert. Hans lefnad och uttalanden* (1905)

Skaraborgs läns Kungl. Hushållningssällskap 1807–1907 (1907)

Lydia Wahlström: *Svenskar från förra seklet. Biografiska studier del 2, om bland andra Johan Gabriel Richert* (1916)

Ny bok om Sandhult

I en ny bok utgiven av Sandhults hembygdsförening minns och berättar Evert "i Kyrkebo" Karlsson om olika aspekter av Sandhults moderna historia. Boken är ett exempel på vad man inom historievetenskapen kallar "muntlig historia"; den bygger på inspelade intervjuer gjorda mellan februari 2018 och oktober 2020 som tecknats ner utan någon större redigering. Det gör att framställningen i hög grad har en talspråklig karaktär med vissa upprepningar och hopp i kronologin liksom hänvisningar till tidigare intervjutillfällen. Det är tydligt att det är just minnen och berättelser som presenteras, inte en systematisk historik.

Det som särskilt lyfts fram är lokala personligheter och deras särdrag, och förenings- och näringsliv. Nykterhetsrörelsen lämnas mycket utrymme (både Blåbandsrörelsen och Godtemplarorden etablerade sig tidigt med många medlemmar och livlig verksamhet) liksom idrottsrörelsen som samlade många intresserade, inte minst Karlsson själv.

Förändringar i bebyggelsen är också ett framträdande tema. Kyrkebo gård köptes på 40-talet av kommunen för att bli annex till ålderdomshemmet Ekekullen, och på 1960-talet blev området mellan kyrkan och Kyrkebo villabebyggt.

I äldre tider var Hållereds säteri dominerande i socknen med många underlydande torp som inventerats av hembygdsföreningens torpvandrargrupp, samma grupp som utfört och sammanställt intervjuerna i boken. Stora delar av Hållereds köptes på 70-talet av Volvo som anlagt stora provbanor där (delar av anläggningen kan förresten beskådas från Sandhults kyrktorn). Inflyttningen av Volvopersonal föranledde villabebyggelse särskilt i Hedared där ett antal "Volvohus" serieproducerades och var inflyttningsbara 1973. Senare har Asta-Zero etablerat sig på området med provkörningar av självkörande bilar, ett koncept Evert i Kyrkebo är lite skeptisk till: "Hur det än är, tror jag nog människan fortfarande, även om hon sitter i en sådan bil, gärna vill tänka och vara med. Bilen tränas för att själv klara de farliga moment som dyker upp. Det är uppbyggt en hel stad som dom kör i och där man ser hur bilarna reagerar."

Boken är mycket generöst illustrerad med bilder på varje uppslags vänstersida som anknyter till texten på högersidan, och omfattar 131 sidor.

Oscar Söderholm

Västgöotalagarna

Johnny Hagberg, Ulla Hökås och Per-Axel Wiktorsson, i Ods kyrka

Nyutgåvan av Äldre Västgöotalagen och dess bilagor (ÄVgL) presenterades på Bokdagarna på i Od, 6 & 7 Augusti. De mycket välbesökta bokdagarna med föreläsningar och bokförsäljning var en del i Föreningen för Västgöotalitteraturs Jubileumsfirande – 60 år.

Föreningens styrelse vill i dessa inledande rader till denna artikel av Per-Axel Wiktorsson även på detta vis ge sitt innerliga och varma Tack för det helt fantastiska arbete Per-Axel genom åren gjort och gör för Sveriges kulturhistoria. Ett varmt tack likaså till Ulla Hökås vars generositet gjort denna utgivning möjlig.

Litet om Västgöotalagarnas historia

1. *Tiden före ÄVgL (till 1220-talet).* Den stora frågan är om västgötsk lag före ÄVgL var nedskriven eller muntlig. Carl Johan Schlyter ansåg att den var nedskriven, medan Elias Wessén menade att den var muntlig. Själv tänker jag mig att lagen var nedtecknad delvis, kanske med runor, kanske på trästickor, kanske i rubrikform. Att det finns ett samband mellan ÄVgL och runorna framgår av att runan Ψ ('m') alltid står för ordet *man* i lagen.

Vi har också Lums (Lumbers) lag. Lum (Lumber) var den förste lagmannen i Västergötland. Han är gravlagd i en monumental gravhög i Norra Vånga socken i Ås härad. Om honom står det i ÄVgL att han har 'övertänkt och gjort en stor del av lagen vår'.
2. *ÄVgL:s tillkomst (1220-talet).* När en landskapslag skapades, fanns det alltid en betydande lagman i lagsagan. I 1220-talets Västergötland hette han Eskil Magnusson (Bjälboätten). Han var alltså östgöte men gjorde karriär i Västergötland. Eskil var son till Magnus Minnesköld (avlidet 1210) och halvbror till Birger Jarl. Eskil var lagman 1217–1227.

Varifrån fick lagman Eskil impulsen till ÄVgL?

a) Islänningen Snorre Sturlusons (1179–1241) besök hos lag-

man Eskil 1219. Snorre var lagman på Island 1215–1218 och 1222–1231. Men han var i första hand politiker och författare. Troligen kom impulsen från annat håll.

b) Många unga västgötar studerade vid något eller några av kontinentens universitet. Säkert träffade de då på skriven lag. Eventuellt var det de som gav impulsen. Kanske köpte de med sig hem någon juridisk handskrift till Skara stift. Eskil Magnusson själv var troligen en sådan ung student, men vi vet inte vid vilket universitet han studerade.

c) Lums lag kan ha givit impulsen. Kanske var lagen föråldrad och behövde skrivas om.

Professor Olle Ferm i Stockholm skriver i uppsatsen "Lagman Eskil och Äldre Västgöotalagen" (s. 51): "Åren omkring 1220 formulerades krav på skriftfästning av "lagar och stadgar" (*iura sive statuta*). Det skedde i anslutning till ett regionalt avtal mellan Linköpings stift och Gotland. Vid samma tid nedtecknades västgötarnas lag och Skarakyrcan fick påvligt tillstånd att inrätta ett domkapitel." – Detta är viktigt, eftersom det är själva startpunkten för ÄVgL.

3) *Mellan ÄVgL och YVgL (1230-talet – 1310-talet).* Någon gång under 1230- eller 1240-talet tillkom den handskrift av ÄVgL, som Fragmentets båda blad är rester av. Handskriften torde ha omfattat 114 blad: 48 förlorade + **blad 1** + 16 förlorade + **blad 2** + 48 förlorade blad. Tre varianter av ÄVgL skymtar: a) i Fragmentet, b) i B 59, c) i de ordalag i YVgL som är hämtade ur ÄVgL. De tre står inte helt nära varandra, vilket antyder att det har funnits ganska många handskrifter av ÄVgL (kanske ett trettiotal).

På 1290-talet tillkom B 59 med Lars djäkn som skrivare.

Från 1310-talet stammar ÄVgL:s bilagor. Förr trodde man att de var avskrifter av YVgL. Nu vet man, genom Göran B. Nilssons forskning, att de är förlagor till YVgL. Detta har revolutionerat forskningen om Västgöotalagarna och mycken tidigare forskning om dessa lagar är idag obsolet eller föråldrad.

Bilagorna kommer från olika håll. Professor Ander Winroth i Oslo har i sin uppsats ”Goffredus och Västgötalagen” visat att åtta rader (blad 62r rad 31 – 62v rad 2) är hämtade från den italienske juristen Goffredus de Trano (1200–1245) och hans verk *Summa*. Raderna handlar om ifall kyrka förstörs eller skadas. Prästerna ville ha strängare straff härvidlag än vad ÄVgL föreskrev. Men allt förblev vid det gamla, vilket antyder att bilagorna fungerade som ett smörgåsbord, där man endast hämtade det mest matnyttiga.

4) *YVgL:s tillkomst (omkring 1320)*. När en ny landskapslagsskapades, fanns det alltid en betydande lagman i lagsagan. Omkring 1320 var Knut Magnusson (Tyrgils Knutssons ätt) lagman, nämligen 1316–1339. Knut kom att ingå i lagnämnden för Södermanalagen 1325. Det var utan motstycke att kalla in någon från en annan lagsaga såsom medlem av en lagnämnd. Orsaken var troligen att han tidigare hade skapat YVgL. Han kunde jobbet så att säga. YVgL måste ha tillkommit några år efter Knuts tillträde som lagman 1316 men i god tid innan han blev ledamot av Södermanlands lagnämnd 1325, alltså omkring 1320.

5) *Tiden efter YVgL:s tillkomst (efter 1320)*. Nu började man planera för en allmän landslag. Det var Magnus Erikssons allmänna landslag, som kom till omkring 1350. Men det dröjde innan landslagen började användas i Västergötland. Det första tecknet på detta har vi från 1366.

Litet om skrivarna i ÄVgL

Från medeltiden känner vi fyra skrivare i ÄVgL:

a) *Huvudhanden (herr Lars djäkn)*. Han skrev blad 1r–43r: själva lagen samt de första bilagorna (längderna över lagmän, kungar och biskopar). Han var en duglig skrivare, som de följande skrivarna försökte efterlikna, bland annat genom att använda runan ʝ (‘m’) för ordet *man*.

b) *Kursivskrivaren (”Johannitmunken”)*. Han skrev fem korta snuttar i lagen. Längre ansågs han också ha skrivit på blad 50r, där det talas om ’sankt Johannes Döparens kloster’, som kallas ’vår ordens kloster’. Man ansåg tidigare att något sådant kunde bara en johannitmunk ha skrivit. Men partiet är hämtat ur ett avlatsbrev och har skrivits av skrivaren Tyrgils (se nedan). Tyrgils var kanik och inte johannitmunk. Någon johannitmunk har aldrig skrivit i ÄVgL.

c) *Lydekinus* (eller på svenska *Lydeke*). Han skrev bladen 59r–66r och också ett brev, daterat i Lödöse 1330. Där kallar han sig kyrkoherde i Sankt Olofs kyrka i Lödöse. Det var tydligen ett ”fett pastorat”, eftersom flera universitetsutbildade (Erik Johansson, Tideman Ludolfsson) blev kyrkoherdar där. De universitetsutbildade prästerna fick ofta de finaste tjänsterna.

Lydeke var den andre i vårt land med detta namn. Den förste var en borgare i Skara, nämnd 1315. Kanske var denne skrivarens farfar, ett tecken på att skrivaren kom från Västergötland.

d) *Tyrgils* (som i äldre forskning kallades ”Vidhemsprästen”). Han skrev de flesta bilagorna: blad 48r–58r och 66v–76v (det senare på latin). Tyrgils var hertigarnas sekreterare 1308–1316, och författare till Erikskrönikan, som förhålligade hertig Erik Magnusson. Tyrgils var vidare kanik i Skara 1317 och i Växjö 1321 samt kyrkoherde i Allhelgonakyrkan i Skänninge. Dessutom var han ombud hos påven i Avignon 1331, ett tecken på att han en gång hade studerat vid något utländskt universitet.

Tyrgils har kallats Kristinesson av Bengt R. Jonsson, som ansåg att Tyrgils nämndes i ett brev från 1335. Detta underkändes av Roger Axelson, som visade att Tyrgils 1335 var riddaren Tyrgils Klemensson (Färila). Axelson skriver: ”Den förmodade författaren av Erikskrönikan, Tyrgils Kristinesson, har aldrig existerat. Han är sammansatt av minst två personer, hertigarnas sekreterare och en felaktigt identifierad ’herr Tyrgils’ i ett brev från 1335. Namnet Kristinesson får han utan minsta belägg som stöd”.

Nu hängde Tyrgils i luften. Men det finns information som stöder tanken på att Tyrgils var befryndad med Tyrgils Mattssons ätt: 1) namnet Tyrgils, II) stödet till hertigarna, som stöddes av Tyrgils Knutssons ätt, III) samarbetet med lagmannen Knut Magnusson (Tyrgils Knutssons ätt).

Om vi leker med tanken att Tyrgils var en Kristinesson, son till en Kristina Gustavsdotter, var han syssling till lagmannen Knut Magnusson. Detta skulle kunna förklara deras samarbete med YVgL: Knut som initiativtagare till lagen och Tyrgils som skrivare av bilagorna, alltså förlagorna till lagen.

Varför har just B 59 bevarats till nu, när så många andra handskrifter från den tiden har gått förlorade? Orsaken är att B 59 hela tiden på ett betryggande sätt har förvarats i arkiv:

- 1) i Skara domkapitels arkiv, 1320-talet,
- 2) i Kungliga kansliet, 1520-talet, dit Gustav Vasa förde pergamentshandskrifter för att ”slaktas” och användas som omslag omkring kungens räkenskaper. Men de minsta handskrifterna ratades och förblev intakta, bland dem tydligen B 59,
- 3) Antikvitetskollegiet i Uppsala 1667,
- 4) Antikvitetsarkivet i Stockholm 1692,
- 5) Kungl. Biblioteket 1786, där B 59 fortfarande bevaras.

Under nya tiden har följande skrivare gjort avtryck i ÄVgL:

a) Hogenskild Bielke (1538–1605) läste ÄVgL i Kungliga kansliet. Han var västgöte, född på gården Stora Dala i Dala socken, Gudhems härad, ett par mil norr om Falköping. Bielke var lagman, dock inte i Västergötland utan i Uppland och Norrland 1577–1589. Han markerar i marginalen av ÄVgL bestämmelser om adelns villkor men inte bestämmelser om kyrkan eller texter på latin.

b) Johannes Bureus (1568–1652) läste också ÄVgL i Kungliga kansliet. Han var Gustaf II Adolfs lärare, riksbibliotekarie och riksantikvarie. Bureus sätter rubriker över historiskt intressanta uppgifter, exempelvis över lagmän i Västergötland och över Sveriges kungar (däremot inte över Skaras biskopar).

c) En islänning fann ÄVgL i Antikvitetskollegiet i Uppsala. På blad 47v finns en anteckning på isländska. Det är en litteraturhänvisning som i översättning lyder: ’Sankt Olof den heliges saga sidan 61 rad 7: en man hette Emund från Skara; han var lagman i Västergötland, etc.’.

På 1680-talet kom en svärm av islänningar till Sverige, kanske hitlockade av professorn i historia i Uppsala, Olof Verelius (1618–1682), vilken ämnade ge ut Olof den heliges saga och ÄVgL. (Utgivningen blev aldrig av, eftersom Verelius manuskript brann upp.)

Hos Verelius verkade 1662–1679 islänningen Jónas Rúgman (1636–1679). Han var på väg till Köpenhamn med isländska handskrifter, när hans skepp uppbringades av svenska fartyg och han i stället kom till Sverige och så småningom till Verelius i Uppsala. Där lärde han känna Olof den heliges saga (KB, C 2) och ÄVgL. I den förra fann han uppgiften om Emund från Skara och förde in den i ÄVgL. Men i KB, C 2 står uppgiften på blad 53 rad 7. Dock visar blad 53 en äldre bladnumrering 61. – Intressant är att Emund saknas i ÄVgL:s egen lagmanslängd.

Vad skiljer slutligen YVgL från ÄVgL? Först och främst är det en fråga om stil. ÄVgL är korthuggen som alla andra äldre lagar, exempelvis Äldre Västmannalagen (som vissa forskare envisas med att kalla Dalalagen). I YVgL är språket mera flödande. – I ÄVgL saknas dessutom Edsöreslagarna: lagarna om hemfrid, kvinnofrid, tingsfrid och kyrkofrid samt bestämmelser om olaga hämnd.

Per-Axel Wiktorsson

De båda volymerna kostar 350 kr + ev. porto.

Hembygdsrörelsens underbarn

Dan Korn har en mycket högkvalitativ samling av hembygdslitteratur.
Foto: Lars Gahrn.

I augusti 2022 fyllde kulturarbetaren Dan Korn 60 år. Redan i skolan började han att fråga om hembygdens historia. Lärare, som kommer ihåg honom, beskriver honom som "otroligt frågvis". Han gick med i Råda Hembygdsförening och började arbeta inom föreningen med hembygdsgårdens samlingar. Det är mycket ovanligt, att ungdomar ägnar sig åt hembygdsarbete, och Dan Korn var i början yngre än flertalet av det fåtal ungdomar, som trots allt hamnar i hembygdsrörelsen. Man kan säga, att Dan Korn på sin tid var hembygdsrörelsens underbarn. Dan Korn började tidigt söka sig ut till likasinnade. Jag börjar arbeta på Mölndals hembygdsmuseum 1972, och efter några år dök Dan Korn upp, tittade sig omkring, frågade och berättade om sig själv och Råda. Jag var var vid att skolklasser kom till museet, men Dan Korn var mycket mer intresserad, mycket mer begåvad och mycket mer självständig än de skolungdomar, som jag hade stött på hittills. (Jag har förresten inte stött på någon som han därefter heller.)

Folkkultur (1981) var hans första bok

Han är bra på att uttrycka sig i tal och skrift, och det var han redan från början. Redan 1981, 19 år gammal, gav han ut sin första bok: "Folkkultur: Tradition och gammaldags liv i socknarna Råda, Landvetter, Härryda, Björketorp och Bollebygd". Han hade cyklat runt i dessa socknar och intervjuat gammalt folk och även fotograferat. Att ge ut böcker kostar pengar, och bokutgivning är därför nästan alltid ett ekonomiskt vågspel. Förlusten för denna bok lär ha blivit omkring 50 000 kronor. Vem som helst skulle ha blivit avskräckt – men inte Dan Korn.

"Mölnlycke boken" (1983) var nummer två

Två år senare kom han igen med "Mölnlycke boken: Ett samhälles historia genom två hundra år" (1983). Den sålde mycket bättre, och denna gång fick Dan Korn en vinst på omkring 50 000 kronor. Ställningen var nu plus minus noll, men Dan Korn hade lärt sig vad som sålde. Bilder var viktiga, och folk tyckte

om att läsa om original som exempelvis "Sven i Rosenhagen", Rådas genom tiderna mest kända original. Korn gick vidare och vidgade sin målgrupp genom att skriva om original i hela Västergötland. Dan Korn bilade runt i Västergötland för att fotografera och intervjuar sällningar, som levde på det gamla sättet och inte alltid hade anammat nutiden. Samtidigt gjorde han sig bekant på landskapets tidningsredaktioner. Han skrev artiklar, som publicerades i Västgötapressen, och han blev en mycket anlitad föredragshållare. Folk älskade att höra berättas om landskapets original eller sällningar. Under en hel del år levde Dan Korn av att skriva och sälja böcker och att fara runt i Västsverige och hålla föredrag om innehållet i sina böcker. Det där går givetvis inte hur länge som helst, om man har krav på en viss lönsamhet. Till slut är marknaden mättad. Så småningom växlade han över till annan verksamhet. Dan Korn hör till de få svenskar, som är "flexibla". De flesta pratar mycket om nödvändigheten av flexibilitet, men de är inte flexibla. Han talar inte om flexibilitet, men han är flexibel. För honom är flexibiliteten en självklarhet.

En stor samling av Västgötalitteratur byggdes upp

Hans hembygdsintresse vidgades under hans färder i Västsverige, och han byggde upp en stor samling västgötalitteratur. Samlingen blev till slut så stor, att han beslöt att avyttra det mesta. En särskild antikvariatskatalog med Dan Korn's västgötaböcker fann sin väg ut till andra samlare, och snart hade hans böcker gått samma väg. På grund av sina ingående kunskaper om västgötalitteraturen fick han av Föreningen för Västgötalitteratur i uppdrag att utarbeta en förteckning över denna litteratur. Den heter: "Västgötaböcker: En resonerande bibliografi över Västgötalitteraturen" (Föreningen för Västgötalitteratur's förlag, 2002, 416 sidor). Boken är inriktad på äldre böcker, ofta omtalade och gärna en smula märkliga skrifter. Sentida skrifter uppmärksammas inte på samma sätt och saknas ganska ofta. Bibliografin är alltså inte fullständig, och hur skulle den kunna vara det? Ämnet är stort. Den årliga bokutgivningen är häpnadsväckande till sin omfattning.

Många böcker finns kvar – och en hel skivsamling

Även om en boksamlare gör sig av med stora delar av sin samling, brukar han eller hon inte kunna göra sig av med hela samlingen. Det visar sig, att Dan Korn har många böcker kvar. Under sina upptäcktsfärder i antikvariat och på andra bokmarknader har han flera gånger stött på samma bok. Har det nya exemplaret varit bättre och snyggare än det, som han redan ägde, har han köpt det nya exemplaret och sålt det gamla. På så vis har hans samling hela tiden blivit mer högkvalitativ. Han samlar på äldre rariteter i snygga inbindningar och med kända personers exlibris. De flesta böcker hör hemma inom ämnet lokalhistoria. Skall man samla lokalhistorisk litteratur, får man till slut inte plats själv där hemma, men Dan Korn kan den svåra konsten att begränsa sig. Det bör dock tilläggas, att han har en omfattande samling av gamla stenkakor. För många år sedan hade han ett radioprogram: "Jag hemma har en grammofoon". Han har alltså inte bara en grammofoon därhemma utan även en skivsamling.

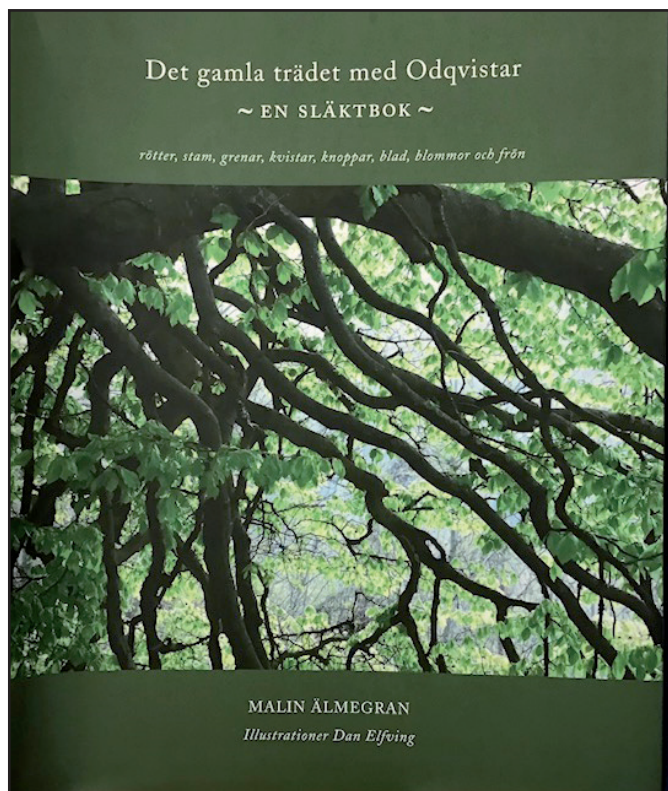
En resande författare

Dan Korn stannade inte i Sverige utan kom att bosätta sig utomlands, i Köpenhamn, Antwerpen och Manchester. Hela tiden återvände han då och då till Mölnlycke – eller skall vi som han gör skriva Råda? Där bodde hans föräldrar, och då och då träffar man på Dan Korn i hans barndoms bygd. Fastän han bor utomlands, fortsätter han att skriva om gamla Sverige. För den läsande

allmänheten är han numera mest känd som gästkrönikör eller så kallad "kolumnist" i Göteborgs- Posten. Han är en självständig författare, som tänker egna tankar och gärna riktar invändningar mot samtidens ofta alltför ensidiga uppfattningar. Han deltar inte i några förföljelser eller så kallade "drev" utan bibehåller en vänlig jämvikt i sina krönikor eller så kallade "kolumner", som till skillnad från många andra är omväxlande och intresseväckande. Dan Korn är känd på allsköns tidningsredaktioner, och nu har han blivit chefredaktör för nättidningen Bulletin. Hur länge detta uppdrag varar återstår att se. Dan Korn är som sagt flexibel.

Lars Gahrn

Släkten Odqvist från Od

De har blivit många. Ättlingarna till Sven och Gunnur, födda i Od resp. Liared 1754 och 1766.

De bildade rötterna till släktföreningen Odqvist, som sedan dess räknar närmare 2 600 ättlingar. Från början var de flesta självägande bönder. Knappast någon var torpare, soldater eller backstugusittare.

Sven var något så ovanligt som häradsglasmästare. När han fick detta yrke, så byttes namnet från Persson till Odqvist. Han var även postbonde. Ättlingarna har givetvis flyttat vidare, bl a till Skövde, och någon till Amerika. Men merparten verkar ändå ha stannat kvar i närheten av Od. Men orter som Fristad, Molla, Gökhem och Hällestad är några orter där många ättlingar finns.

Släkten går att följa i en nyutgiven släktbok, tryckt på rejält papper, rikt illustrerad och för ovanlighetens skull tryckt i Sverige. Utgivare är släktföreningen Odqvist och författare är Malin Ålmegran med illustrationer av Dan Elfving.

Boken väger närmare 2 kilo, så visst är det en gedigen släktbok. Den har finansierats delvis med gåvor, och visst finns det goda utsikter att sälja boken till alla nu levande släktingar. Släkten är verkligen att gratulera till sin släktbok. Givetvis ett måste för alla ättlingar. Boken ägnas mest åt berättelser med bilder och utelämnar ofta datum och årtal.

Sven-Olof Ask

Den makalöse Magnus Gabriel De la Gardie

Torsdag 13 oktober 17.30 – 20.00 i Varnhems klosterkyrka
Mingelfika och visning. Kortföredrag, ca 10 minuter vardera.

I nåd och onåd – grevens biografi från vaggan till graven

– domprost Robert Lorentzon

Dubbelkansler och grundare av Antikvitetskollegiet

– biskop em Lars-Göran Lönnermark

Den grevlige boksamlaren

– kh em Johnny Hagberg

Greven som byggaren och mecenat

– slottsarkitekt Allan Ahlman

Greven, graven och orgeln

– byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson

Dödsberedelse hos Magnus Gabriel vid livets slut

– kh Markus Hagberg

Den ständigt närvarande Magnus Gabriel

– Jan Malmgren, VD Läckö slott

Moderator: Brita Planck

Varmt Välkommen

Arrangör: Missalestiftelsen, Svenska kyrkan i Skara pastorat, Läckö Vänner m fl föreningar

Privat konstmarknad 1650-1750

Människor har alltid behövt sina bilder, från stenålderns grottmålningar och fram till våra dagars digitala installationer. Bilderna har funnits hos hög som låg, om än det av måleri från äldre tider som bevarats till våra dagar förstås framförallt härrör från högre ståndsmiljöer – och från landsbygdens och städernas alla kyrkor. Men vilka var målarna och för vilken kundkrets utförde de sina arbeten? De frågorna står i fokus för en minst sagt gedigen undersökning gällande 1600- och 1700-talets Västsvet, som genomförs av konstvetaren Björn Fredlund (avlidet 2020) och ekonom-historikern Christina Dalhede. Genomgången av räkenskaper, magistratsprotokoll, skråhandlingar, kyrkoböcker, bouppteckningar och annat arkivmaterial har resulterat i boken *Privat konstmarknad 1650-1750. Konstsamlingar hos Göteborgsbor och Göteborgskonstnärer* (Föreningen för Västgötalitteratur, 2022, 488 sidor). Visst kände forskningen till åtskilliga konstnärer och deras verk sedan förut, men genom att dammsuga arkiven har Dalhede och Fredlund kunnat belägga betydligt fler såväl målare som konstverk – bouppteckningsmaterialet för Göteborg visar 46 olika privata konstsamlingar under undersökningsperioden. Även om bara en bråkdel av allt i konstvåg som en gång funnits går att möta än idag visar boken på vilka slags motiv och manér som varit gångbara när det begav sig. Det rör sig förstås ofta om inspiration från det bibliska området, men också antikens berättelser har gett ett rikt stoff för olika typer av utsmyckningar.

Göteborg var under sekler ett ekonomiskt nav för hela västra Sverige, från Bergslagen och nedöver. Inte minst var skogstillgångarna i Dalsland och Värmland och de olika järnprodukterna från bruken viktiga för Göteborgs tillväxt och utveckling – namn som Masthugget och Järntorget minner om den här epoken. Det tätt spunna ekonomiska nätverket fick givetvis också sin betydelse för konstnärerna. Målarskrået var knutet till städerna men de enskilda målarna tog arbeten i ett vidsträckt landsbygdsområde. Ortregistret speglar bredden i såväl målarnas verksamhet som i undersökningens bredd: Slottet i Stockholm, Riga, de tyska städerna och andra långväga orter på kontinenten samsas med ställen som, till exempel, värmländska Borgvik, halländska Onsala, Skållerud i Dalsland, Romelanda i Bohuslän och Stora Lundby i

Västergötland. Göteborg är helt naturligt i fokus i framställningen eftersom det var hemmaplan för målarna och de flesta mecener/kunder bodde och verkade där. Bland annat framkommer intressanta nya rön om det kända måleriet i Örgryte gamla kyrka, där Dalhede kan avfärda Michael Carowsky som delaktig i takmålningarna – dessa bör istället helt och hållet attribueras till mästaren Johann II Ross, av en familj som ägnas berättigt stort utrymme i boken, med anledning av den ledande ställning bland målarna i Västsvet som denna hade i flera generationer. Visst hade Ross gesäller till sin hjälp också vid arbetet i Örgryte, men Carowsky kan av tidsmässiga skäl inte ha varit en av dem. Han etablerade sig i Göteborg först när Örgryteprojektet fullbordats sommaren 1741.

Boken är rikt illustrerad. Den är fullspäckad med fakta om personer och konstnärliga släktkretsar, som i påfallande stor utsträckning har kopplingar till den kontinentaltyska miljön. Man får lära sig mycket och får en vidgad bild av vad de västsvenska förbindelserna betydde i samtiden. Det var inte bara järnet och träet och en strid ström av riksdalrar som utbytet gällde – det handlade minst lika mycket om ett flöde av kultur mellan olika delar av Sverige, och Europa. Västergötland, Värmland och Dalsland var sannerligen inte några isolerade avkrokar av världen, inte nu och inte heller för tre-fyrahundra år sedan.

Detta är ett verk som den framtida forskningen har all anledning att gå till för vidare studier kring västsvensk kulturutveckling i äldre tider: det här är grundforskning som ger så mycken ny kunskap kring ämnesområdet. De anmärkningar man kan göra har att göra med lay-outen, som kunde gjorts så det hade blivit lättare för läsaren att orientera sig i stoffet. Till exempel blir man osäker på om det är ett medvetet val att vissa partier är satta med enkelt radavstånd och andra mer luftigt. Det framgår inte och då hade det varit att föredra layoutmässig helhet på den punkten.

Peter Olausson

Äldre Västgötalagen i ny utgåva

Pris för båda delarna endast 350:-. Beställes genom föreningen.

Inför kommande bokauktion

Oljemålning på kopparplåt (39-33 cm) av okänd konstnär. Tillhör Göteborgs Domkapitel. Texten på ramen lyder: S. J. Phrygius 1572-1628, superintendent 1620-1628

Kommande bokauktion i Stora Levene den 8 oktober innehåller fyra böcker författade av Superintendenten och den förste stiftschefen i Göteborg Silvester Johannis Phrygius. Han var född i Kalmar där fadern var borgmästare, blev Magister i Wittenberg 1602 och året därpå rektor i Linköping. Under åren 1612-1618 var han kyrkoherde och superintendent i Skövde som då ingick i Hertig Johans furstendöme. Utnämmandet av politiska kyrkoherdar liksom biskopar som "superintendenturer" var ett sätt att försöka att bryta kyrkans makt. Genom politiska tillsättningar skulle Hertig Johan bestämma också över kyrkan. När Johan avled 1618 upphörde denna befattning.

Han utnämndes till kyrkoherde i Göteborg den 26 juli 1619 fick året efter "konfirmationsbrev" som kyrkoherde och superintendent över "de undersåtar, som tillförne i Nylödöse bott hava". Han fick också rätt att enligt "kyrkoordning och kapitellrätt" behandla ärenden, som inte utan olägenhet kunde hänskjutas till domkapitel i Skara. Prästvigningar skulle fortfarande ske i Skara. Någon bostad ordnades inte år Phrygius i Göteborg av magistraten och därför flyttade han helt sonika in i Fässbergs prästgård. Den präst som tjänat där i 43 år fick i stället motvilligt flytta till Skövde och bli kyrkoherde där.

Phrygius räknades till sin tids stora predikanter. "Jag är Silvester, mästare för alla präster" svarade han en gång en okänd man som svarade: "Jag är Gustav Adolf, Kung i Sverige". Efter att ha hört Phrygius predika hade konungen sagt: "Ert namn är Magister Silvester, mästare för alla präster. I ären det och."

Av Phrygius hand äger vi sannolikt den äldsta personhistoriska skriften med västgötsk anknytning (bortsett från Vita Brynolphi) nämligen *Een Christeligh Liikpredikan öfver Anders Andersson Ekeblaadh till Torps Begräffning uthi Egby kyrkia i Walla häradh anno 1612, 12 Januarii.*

De böcker som kommer att säljas på auktion är:

1. Formula honestæ matronæ: : thet är: En gudeligh matronas och husmoders mönster ...predikat i S. Helenæ kyrkio, Aff Sylvestro Johan. Phrygio ...Vthi ... Joachim Wickmans ... och Brijta Larsdotters bröllops högtijdh anno 1614. på måndagen efter then förste söndagen i adwentet. In augusto på thetta närwarandes år 1615 ...

Detta var en gång ett brölloppstal som hölls i Skövde kyrka 1614 för Brijta Larsdotter och Joachim Wickman, Mariestad.

2. Vitæ coelestis umbratilis idea. Thet är, thet himelska lifzens, härligheten och glädiens eenfaldighe affriktelse och förebeläte, vthkastat vti sex predikningar, öffuer then liuflige och märkelige läro och tröstfulla historien, hwilken thesse tree Jesu Christi h. euangelister Matthæus, Marcus och Lucas, ... vthi thet wästgöthiske Sködwij i B. Helenæ kyrkio, på then siunde Söndagen Trinitatis efter kyrkioordningens lydelse, ifrå Anno 1610. in til thetta påbegynte året 1615. Predikat aff Sylvestro Johanne Phrygio.

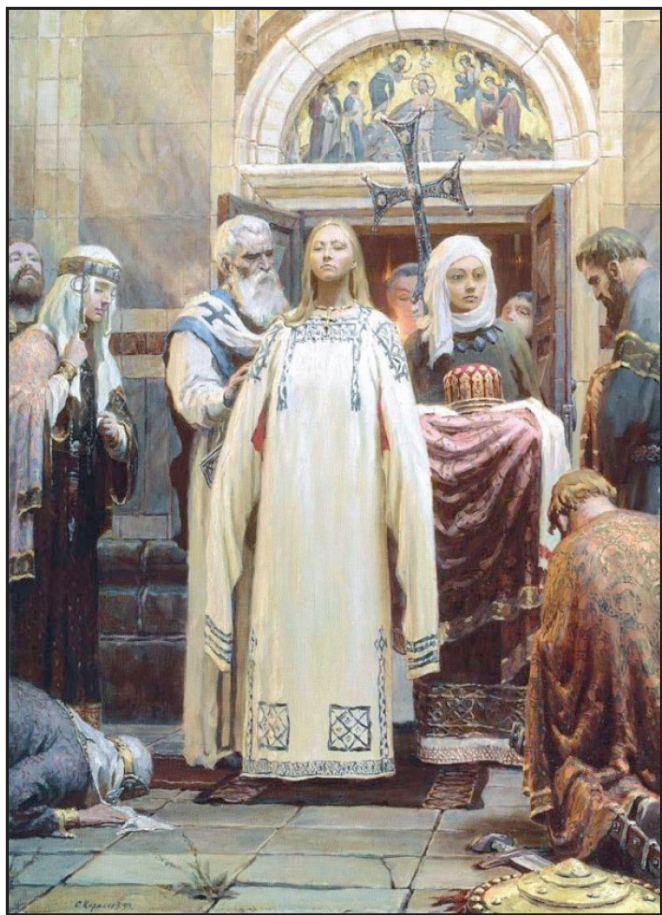
3. Ährapredikning, öffwer then fordom stormechtigaste ... H. Gustafs, Sweriges ... Konungz ... lijk, hwilket bleff ... nidsatt, vthi Vbsala domkyrkios främste chor ... anno christiano 1560, XXI decembris ... Sammanfogat och predikat aff ... D. Petro Nigro ... Men nu ... medh oratione præfatoria, notis marginalibus ... beprydd, och på det åhret, efter Christi nåderijke börd, M. DC. XX. vthgången aff Sylvestro Johanne Phrygio ... 1620

4. Sylvestri Phrigii S. Schiædvienfis, ährskyldige lijkdienst, bewijst, then högborne furste och herre, Herr Johan, Swerges, Göthes och Wändes arfffurste, hertigh til Östergötland, etc. högtberömlig i hugkommelse, anno Messia M. DC. XLIX. Dominica cantate; vthi thet Wästgöthiske S. Helenæ tempel. Widh ändan är både thenne christmilde furstens epicedia medh liikprocessen; såsom ock then salige furstinne, S. Mariæ-Elizabeths nænia infogade, eodem authore ... 1618

Johnny Hagberg

Margareta Fredkulla - kungamakare i Västergötland

1. Sammanfattning

Ca. år 1125 valdes den danske prinsen Magnus Nielsen kuppartat till kung i Västergötland. Även om källmaterialet är tunt, årtalen för några händelser osäkra och händelsernas tidsföljd därmed delvis oklar, kan man föreställa sig, hur kungavalet förberetts av hans mor Margareta, Inge Stenkilssons dotter och maka till den danske kungen Niels Svensen.

2. Margaretas första äktenskap – med Magnus Barfot

Runt år 1100 gjorde den norske kungen Magnus Barfot anspråk på delar av Dalsland, som Inge Stenkilsson räknade som sitt skattland. Efter deras inledande strider mätade den danske kungen Erik Ejegod fred. Erik förhandlade sedan ett par år med påven Urban II och hans efterträdare Paschalis II om att få upprätta ett nordiskt ärkestift med säte i Lund. Förutsättningarna var goda eftersom påven ville minska den tyske kejsarens inflytande genom att försvaga ärkestiftet Hamburg-Bremen. För att lyckas måste Erik kunna visa att fred och samförstånd rådde i det tänkta ärkestiftet. De tre kungarna träffades i Kungahälla.

En stor del av förhandlingarna har säkert gällt vilka fördelar, som Inge och Magnus skulle få av att gå med på att deras länder skulle ingå i det nya danskledda ärkestiftet – kanske om rätten att tillsätta biskopar, kanske om deras ekonomiska åtaganden gentemot ärkestiftet.

Ett fredsvillkor blev att Magnus skulle få gifta sig med Inges dotter Margareta och att hon skulle få de omstridda områdena i hemgift. Så fick hon tillnamnet Fredkulla. Hennes födelseår är okänt men hon anses ha varit mycket ung, då äktenskapet ingicks 1101. Det blev kort och barnlöst. Magnus stupade 1103 på ett vikingatåg till Dublin.

I Norge var man missnöjd när Margareta snart lämnade landet – kanske för att Dalsland därmed återgick till Sveariket. En norsk helgonlegend påstod att Margareta förde med sig Olof den heliges kropp – den norska kyrkans främsta relik, något som aldrig bekräftats.

3. Margaretas andra äktenskap – med Niels Svensen

Inte heller Erik Ejegod blev långlivad. Han dog i feber på Cypern den 10 juli 1103 under en pilgrimsresa. Det blev i stället Eriks bror och efterträdare Niels, den yngste av Sven Estridsens många söner, som fick närvara, när påvens utsände kardinal Alberich år 1104 gav palliet till Asser, som då var både Lundabiskop och Danmarks regent i Eriks frånvaro. Asser (ca 1055 – 5 maj 1137) blev nu ärkebiskop över hela Norden. Niels, född ca. 1065, hade vid denna tid inte gjort mycket väsen av sig och verkar inte ha varit gift tidigare. Dansk kung i brist på bättre blev han sent 1104 eller 1105 efter att hans bror Sven dött på vägen till tinget och brodern Ubbe tackat nej. Han är dock den förste, som kan kalla sig dansk ”kung av guds nåde”, säkert efter en uppgörelse med Asser.

Margareta hade två systrar och en bror. Inge sörjde för att hans döttrar blev väl gifta. Äldst av systrarna är Kristina född ca. 1080 och död 1122. Hon blev gift 1095 med Mstislav av Novgorod (1076–1132), som 1120 blev härskare i Kiev. I Nordiska källor kallas han Harald Valdemarsson. Den yngsta av systrarna, Katarina (ca 1100 – efter 1134), blev gift med Björn Järnsida Haraldsson (död 1132), dansk prins och brorsonson till Niels. Om Margaretas bror Ragnvald vet man inte mer än att han fick en dotter Ingrid, som föddes ca. 1110. Att Margareta snart efter sitt första äktenskap kom att 1105 bli omgift med just Niels Svensen, är säkert en följd av hennes fars politiska ambitioner. Den kyrkovänlige Inge ville ha en pålitlig dotter i närheten av den nyutnämnde ärkebiskopen Asser, särskilt om han uppfattade Niels som svag och lättled.

Vilka de politiska vinsterna av äktenskapet blev, kan man bara spekulera i. För Inge måste det ha varit viktigt att kunna påverka tillsättningen av svenska biskopar och få deras lojalitet. Niels kan ha behövt militärt stöd. Johannes Magnus skriver (ca 1540) att Inge förde krig i Skåne och dog där. Sådana uppgifter finns också i ”Lilla rimkrönikan” från ca. 1450 men inga äldre källor verifierar uppgifterna. (Möjligen kan osteologiska undersökningar av de döda i det Stenkiliska kapellet i Vreta ge svar på frågor om Inges död.) Men eftersom Niels hade sitt starkaste stöd i västra Danmark, medan skåningarna var mer upproriska mot honom, är det inte helt orimligt att Inge skickat soldater dit för att stödja Niels. Kanske ville Niels markera att han hade en allians med Inge, när han i Lund lät prägla ett mynt där Margaretas namn står tillsammans med Nicalas (Niels). Det är helt unikt för epoken att drottningen nämns. Myntet är tyvärr odaterat.

Under Margaretas och Niels regering stärktes den centrala makten i Danmark, myntningen centraliserades, kyrkan fick ett allt större makt och tionde infördes. Margareta hade ett stort inflytande på politiken och utvecklade goda relationer till ärkestiftet. Flera skribenter framhåller hennes donationer till kyrkan och hennes stora inflytande. Enligt Knut Lavards 1169 tillkomna passionslegend saknade Nils regentegenskaper, varför den kloka Margareta kom att styra Danmark. Roskildekrönikan kallar honom godmodig och enfaldig.

Ändå var det en orolig tid med flera maktkrävare – främst bland Sven Estridsens många efterkommande

4. Planerna för arvprinsen - Magnus Nielsen

Margareta och den ca 25 år äldre Niels hade två söner skriver den danske krönikören Saxo ca. 1220. Den äldre, Inge Nielsen, uppkallad efter sin morfar omkom i en ridolycka i unga år. Eftersom praxis var att uppkalla andre sonen efter sin morfar bör det ha funnits ännu en äldre son, döpt till Sven efter sin farfar, Sven Estridsen, men som blivit helt bortglömd. Det är först den tredje sonen som kan få namn efter hustruns förre man. Om Magnus var den tredje sonen, har han fötts tidigast tre år efter vigseln - d.v.s. år 1108 eller senare.

Magnus var (efter storebrodern Inges död) Margaretas och Niels enda gemensamma barn. Danmark var ett valrike och hans föräldrar har säkert börjat planera i god tid för utmanövrera Magnus alla maktthungliga kusiner och stärka hans möjligheter att överta den danska tronen efter sin far. En egen kungatitel och ett dynastiskt äktenskap skulle främja hans chanser.

Magnus Nielsen är högst presentabel både som friare och kungsämne. Han är dotterson till Inge Stenkilsson och står därmed den svenska tronen nära. De medeltida danska krönikorna ger Magnus ett gott eftermäle. Enligt Sven Aggesen fick han tillnamnet "den starke" och var huvudet högre än andra män. Enligt Roskildekrönikan är han skön, stark, givmild och vis. Saxo skriver att han redan i vaggan var utrustad med rika gåvor.

Detta måste tidigt stått klart för Margareta, att den svenska kungamakten fanns inom räckhåll för hennes son och att hon kunde påverka kungavalet till hans fördel. Efter Margaretas far Inge Stenkilsson, som kan ha levat fram till ca 1115 regerade hennes två kusiner Filip och Inge Hallstensson. Varken Filip eller Inge hade några manliga arvingar, som kunde göra anspråk på makten. Sveariket var under medeltiden ett valrike och vem som skulle bli ny kung efter Inge Hallstensson, var en öppen fråga.

Margareta behövde nog inte oroa sig alltför mycket för konkurrerande pretenderer från andra landskap. Det finns indikationer på att Sveariket var försvagat under 1100-talets första decennier. År 1101 hade Inge Stenkilsson tvingats släppa makten över Dalsland. År 1110 hade den norske kungen Östen tilltvingat sig skatteinkomsterna från Jämtland och Härjedalen. Området kring Kalmarsund härjades flera gånger. År 1123 gjorde Sigurd Jorsalafar ett krigståg till Småland - kallat Kalmar ledung. Även Magnus kusin Knut Lavard och senare Magnus själv gjorde egna krigståg till samma område och återkom med stort byte. Traditionellt har det antagits att de bekämpade hedendom i Småland men enligt en nyare teori var Kalmarsund ockuperat av hedniska vender och åtminstone Kalmar ledung var en sorts korståg mot dessa. Möjligen hade dessa händelser något att göra med hur Niels och Margaretas såg över sina politiska lojaliteter.

Niels och Margareta hade varit allierade med saxiske kejsaren Henrik V. För att hävda Danmarks självständighet sökte de på 1120-talet en annan bundsförvant - denna gången den polske kungen, Boleslaw III. Ett äktenskap mellan Magnus och Boleslaws dotter Rikissa (född ca. 1115) skulle befästa en sådan allians. Med kungstitel var Magnus en än mer attraktiv allianspartner för Boleslav.

5. Kungavalet - Margaretas allierade förekommer svearna.

Filip Hallstensson dog enligt en isländsk krönika år 1118 efter "att ha regerat en kort tid". Filip efterträddes av sin bror Inge Hallstensson. Denne dog ca. 1125 i Vreta i Östergötland "förgiftad av ond dryck".

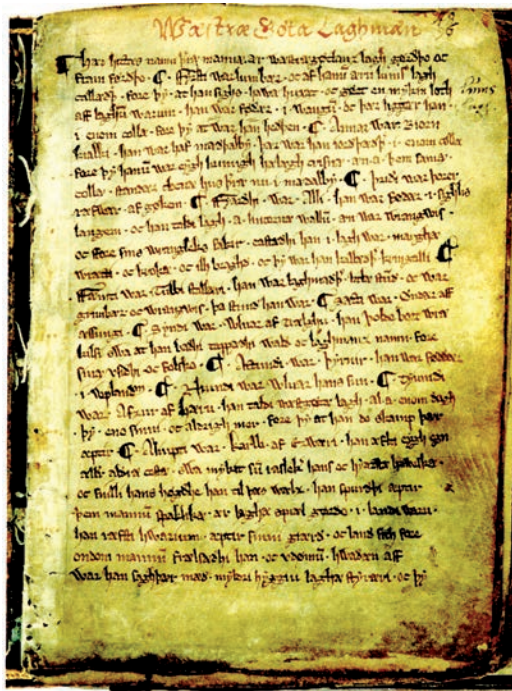
Eftersom man kunde misstänka, att han blivit förgiftad, måste Inge Hallstenssons död kommit snabbt och oväntat. Valet av den

då ca 17-årige Magnus till kung i Västergötland bör därför ha varit kuppattat men väl förberett för att förekomma svearna, som ansåg sig ha företrädesrätten att nominera kung. De kände sig förorättade och utsåg en egen kung, men var för sent ute. Denne, Ragnvald, blev snabbt ihjälslagen av bönderna, när han red in i Västergötland utan lagmannens och tingets medgivande. Han måste ha trott att han med diplomatiska medel skulle övertyga tinget om att han hade "bättre rätt" till tronen. Hans följe, som torde uppgått till mellan 30 och 50 personer, var otillräckligt för en militär insats och räckte ju inte ens till för att skydda hans person.

Magnus mor Margareta Fredkulla hade det inflytande, som behövdes för att påverka nyckelpersonerna i Västergötland, biskopen i Skara och lagmannen Karle. Styrbjörn, som var skarabiskop sedan 1100-talets början till sin död omkring 1130, bör ha fått en tydlig vink från sitt kyrkliga överhuvud ärkebiskop Asser i Lund - Margaretas nära allierade - om att Magnus var "rätt val". Hon hade också ekonomiska argument till sitt förfogande och var känd för att donera till den danska kyrkan. Varför skulle hon inte ha donerat också till Skarastiftet? Det var Styrbjörn, som enligt Vidhemsprästens biskopslängd "mycket ökade biskopsstolens förmögenhet och fortsatte med kraft arbetet på S:t Marias kyrka i Skara". Sannolikt kontrollerade Margareta stora jordegendomar både i landskapet och andra ställen. Hon fick ju Dalsland och kanske delar av Värmland i hemgift, då hon 1101 blev gift med den norske kungen Magnus Barfot. Kanske hade hon också ärvt egendomar i Norge efter honom. Man har, på oklara grunder, gissat på att Borga gård i Edsvära tillhörde henne. Sannolikt har hon för oss okända släktingar på plats till sin hjälp. Enligt nyare forskning är fru Sigrid i Varnhem troligen en dotter till Inge d.ä. - troligen halvsyster till Margareta - och skulle kunna stödja Magnus.

Om inte lagmannen Karle av Edsvära hade varit med i överenskommelsen hade valet av Magnus alls inte kunnat genomföras. För den ambitiösa Karle, som längre fram kunde kalla sig både jarl och kung, var det en fördel att ha en kung, som ägnade sitt intresse åt politiken i Danmark, som kunde förväntas hålla sig borta från Västergötland men ändå blockerade ämbetet gentemot andra pretenderer. Låg detta i överenskommelsen? Enligt Vidhemsprästens kungalängd styrdes "Västergötland av

Lagmanslängden ur Äldre Västgötalagen

en god lagman och landskapets stormän” efter pretendenten Ragnvalds död – d.v.s. från snart efter att Magnus blivit vald fram till 1130-talets slut. Kanske var det också Karle och hans allierade, som såg till att hans eget eftermäle blev utomordentligt gott medan kungalängden glömde bort Magnus, trots hans ca. 10-åriga regeringstid och dessutom slog fast att pretendenten Ragnvald var en lagbrytare.

Magnus visade inte något intresse för att ta makten över resten av sveariket men var inte helt utan inflytande där. Biskop Henrik, en dansk man, som först var biskop i Västerås men fördrevs därifrån, förblev lojal mot Magnus enligt Saxo och stupade tillsammans med honom. Enligt ett kyrkligt register i Lund var Henrik då biskop i Sigtuna.

6. Margaretas och Niels politik gav politisk stabilitet.

Äktenskapet mellan Magnus och Rikissa blev av någon gång under perioden 1125 till 1129 och det eftersträlvade förbundet ”Rikissaalliansen” ingicks. Niels kunde känna sig tryggare mot den tyske kejsaren Lothar III, som efterträdde Henrik V år 1125. Han och Magnus hjälpte Boleslaw att erövra Pommern. Rikissa följde Magnus till Danmark och bröllopet ägde rum i Ribe. Paret fick (ca. 1130) sönerna Knut och Niels. Knut blev gift med en dotter till Sverker den äldre och var under perioden 1147–1157 kung (Knut V) över åtminstone delar av Danmark.

Under en tid dämpade Margareta den politiska spänningen i Danmark genom att ordna två dynastiska äktenskap. Ingegärd, dotter till äldsta system, Kristina i Kiev, giftes bort ca. 1117 med Knut Lavard – hertig över södra Jylland sedan 1115, en kusin till Magnus. Hennes brorsdotter Ingrid Ragnvaldsdotter giftes bort med en annan av Magnus kusiner – Henrik Skadelår – ca 1125. Margareta delade sin egendom i tre delar skriver Saxo. Hon behöll en tredjedel för sig själv och gav de två äkta paren var sin tredjedel.

Är det arvet efter hennes far Inge, som hon förvaltat? Katarina, som bodde i Norden bör ha fått ut sin del direkt vid faderns död. Nu delar Margareta återstoden lika på tre kvinnliga arvtagare i de tre andra arvslinjerna – hon själv, Kristinas dotter Ingegärd, som nu bodde i Danmark, och Ragnvalds dotter Ingrid. Det är tydligen först nu, som Margareta är säker på att

Ragnvald, som nu borde varit 35–40 år, inte skall dyka upp och kräva brorslotten av arvet. Han kan ha stupat på korståg, eller då han stridit för sin sväger Mstislav mot dennes krigiska grannar. Han kan till och med varit den tronpretendent, som västgötarna slog ihjäl. Ragnvald Ingesson är den ende, som skulle kunnat hävda ”bättre rätt” till tronen och övertyga västgötarna om att Magnus borde avsättas. Hur som helst kan Margareta 1125 eller något år senare gifta bort Ragnvalds dotter Ingrid och upplösa ”Ingeselevet”. Ingrid fick fyra söner tillsammans med Henrik. Efter att denne stupat 1134 blev hon gift med den norske kungen Harald Gille, som då var allierad med Erik Emune, segraren vid Foteviken. Efter Haralds död 1136 styrde hon Norge, genom deras minderårige son, Inge Krokrygg och besegrade Karle av Edsvära (Karl Sunesson) i slaget vid Krokaskogen 1137. Ingrid fick med tiden ett lika stort inflytande i Norge, som hennes faster haft i Danmark.

7. Niels och Magnus förlorar makten efter Margaretas död.

Lunds domkyrkas nekrologium nämner att Margareta dog den fjärde november men uppger inte året och heller inte var hon blev begravd. För att hon skulle kunnat uträtta det Saxo berättar om henne måste hon levt till slutet av 1120-talet och som längst till 1130. Detta stöds av en engelsk benediktinermunk, Robert av Ely, som redan 1135 skriver: ”Så länge drottningen levde kunde det inte finnas någon fiendskap mellan dem (Knut och Magnus)”. Enligt Saxo dog Margareta av vattusot.

Niels gifte snart därefter om sig med Ulfhild, Inge Hallstenssons änka. Hon hade liksom Margareta värdefulla kyrkliga kontakter. Efter Margaretas död kom Magnus och Niels i öppen konflikt med sina maktlystna släktingar. Som tidens andra makthavare tvekade Magnus inte att ta till våld mot politiska motståndare. Magnus flydde till Västergötland en kort tid under 1131, då han måste hålla sig borta från Danmark, efter att ha dräpt sin kusin Knut Lavard den 7 januari omedelbart efter julens slut – i värsta fall bara två månader efter Margaretas död. Hans eftermäle blev dåligt på grund av detta dråp. Enligt Saxo passade svenskarna på att utse Sverker Karlsson till kung och denne lockade Ulfhild att överge Niels och bege sig till Östergötland.

Niels och Magnus reste i april 1134 till Halberstadt och underordnade sig den tyske kejsaren Lothar III. De förlorade då stödet från ärkebiskop Asser, som ville bevara ärkestiftets oberoende. Erik Emune, Knut Lavards hämdlystne bror, kunde nu mobilisera skåningarna mot dem. När Magnus och Niels konfronterade Erik vid Foteviken i början av juni 1134, stupade Magnus. Saxo berömmar Magnus för hans tapperhet i sin sista strid. Kung Niels undkom men blev ihjälslagen i Schleswig samma år. Efter några turer på den dynastiska äktenskapsmarknaden blev Sverker slutligen gift med Rikissa, Magnus änka. Biskopen i Skara, Styrbjörn, dog vid denna tid och efterträddes av Ödgrim. Karle försvann ur bilden runt 1140 efter sin misslyckade norska kampanj.

Några källor:

Beckman, N., Ur vår äldsta bok. 1912
Hervik, F. m.fl., Dronning Ingerid och bisp Nikolas. 2006.
Lovén, C., Sigridslev och godsrikedom i Stenkilsätten. 2014. I ”Medeltida storgårdar”. Nr 131 i Gustav Adolf – akademins skriftserie.
Morten, Ö., Jakten på Sigurd Jorsalafar. 2014.
Saxes Danesaga. Översättning till danska från latinet av J. Olrik, 1908.
Wetterberg, G., Skånes Historia I. 2016.

Håkan L Lindström

Ord och människor

Ingrid Skarp är aktuell med en ny bok. Foto: Ellie Skarp Norén

I september släpps novellsamlingen "Falsk gryning" av Lidköpingsbaserade författaren Ingrid Skarp. För Västgötalitteratur berättar hon om sin skrivprocess, den nya boken och hur det är att ge ut på eget förlag. Det blev också ett samtal om utforskandet av språkets möjligheter och behovet av att lyfta och bättre förstå det subtila och outtalade i människors nära relationer.

Berätta om ditt skrivande – hur började det?

Jag har egentligen alltid skrivit mycket, i alla tider och oavsett vad jag har gjort för övrigt i livet. Ursprungligen fanns mitt hjärta framför allt i poesin, men mitt skrivande har under årens lopp tagit sig olika uttryck. Jag har en utbildning i Kreativt skrivande på Ölands folkhögskola, och en annan utbildning i manusförfattande. Att skriva manus till film och TV var egentligen inget som passade mig, för där syns inte språket. Men det gav mig en annan insikt, nämligen hur intresserad jag är av psykologi och hur människor interagerar med varandra. Det ledde mig vidare till studier i organisationspsykologi, och erfarenheterna från den utbildningen har delvis präglat det jag skrivit under senare år. Jag debuterade med en diktsamling 2009. Det var verkligen härligt, som att jag återerövrade språket. Jag har fortsatt att skriva och läsa mycket. Läsningen har en stor plats i mitt liv. Bland favoriterna finns exempelvis Doris Lessing, Virginia Woolf och Annie Ernaux.

Du har berättat att du utgår mycket från verkligheten när du skriver. Hur ser din arbetsprocess ut?

Jag plockar upp spår och idéer från min närmaste omgivning och mitt eget liv. Ofta börjar det med en fråga – att jag undrar över något som jag inte förstår, och som jag vill utreda. Frågorna handlar ofta om makt, relationer och tvåsamhet.

Jag uppfattar det som att ditt utforskande genom skrivande inte bara handlar om innehåll utan också om själva språket, tycker du att det stämmer?

Ja, jag är passionerat intresserad av språk, och väger varje ord på guldväg innan jag skriver ned det. På så sätt kan man absolut säga att hela min skrivprocess är ett utforskande, både språkligt och innehållsmässigt. Det gör också att arbetet blir mödosamt och tar lång tid. Den novellsamling jag släpper nu har tagit mig fem år att skriva, och den har funnits i tre olika versioner, en period var den till och med en roman.

Du och din man har också skrivarkurser. Vill du berätta om det?

Ja, Magnus och jag har arrangerat kurser i kreativt skrivande tre somrar på Falkängen i Hällekis. Sen har vi också haft kurser på Läckö Naturum och i Folkets hus i Lidköping. Att driva kursverksamhet och utbildningar är något som jag tycker är fantastiskt roligt, och som jag gärna skulle arbeta mer med. Mötena med människor är så intressanta, och jag blir varje gång stärkt i min övertygelse om att alla har något att berätta. De historier som kommer fram i en skrivarkurs kan se väldigt olika ut, och det är fint att få vara med i utkanten av deltagarnas skrivprocesser. Jag vill säga att det är min övertygelse att den som bär på en berättelse, något som måste skrivas, har ett ansvar att lyssna till det och ta sig tiden att skriva berättelsen.

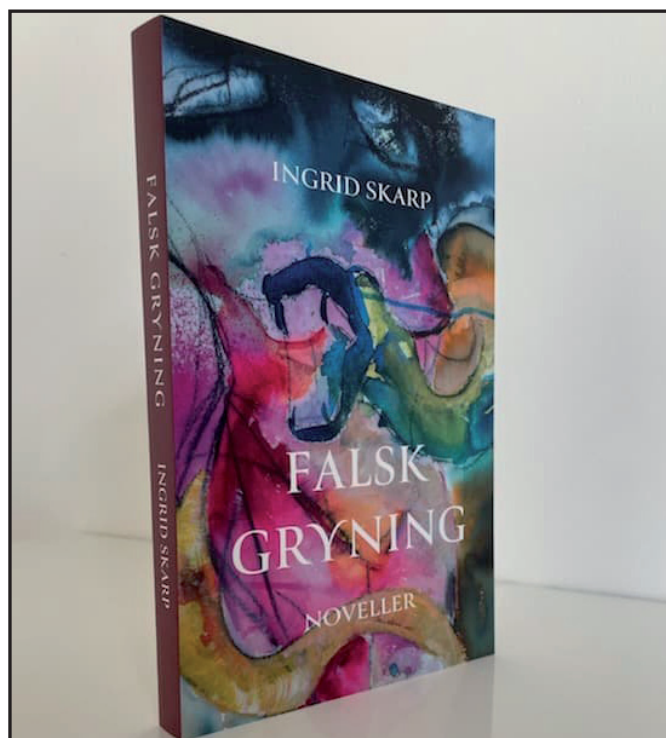
I boken "När jag tog slut" har Ingrid gjort djupintervjuer med kvinnor som har gått igenom utmattning. Omslag av Julia Palm.

Berätta om Domanda förlag.

Det är mitt eget förlag, och själva ordet betyder "fråga" på italienska. Det tyckte jag passade med hela mitt sätt att verka som författare. Min första bok som jag gav ut på Domanda var "När jag tog slut" som kom ut 2020. Boken omfattar djupintervjuer med 14 kvinnor och handlar om deras erfarenheter av utmattning. Jag tycker att boken ger en komplex och samlad bild av fenomenet, utan att analysera för mycket, det är framför allt kvinnornas egna berättelser som lyfts fram. Till boken hör ett arbetsmaterial för i första hand chefer och arbetsgrupper inom vård- och omsorgssektorn. Det är skrivövningar som kan göras tillsammans och på egen hand.

Snart släpps din novellsamling "Falsk gryning". Vad är temat i den här boken?

Det är nio fristående berättelser, samtliga följer kvinnor i olika åldrar och skeden i livet. I en novell följer vi en kvinna som reser till Capri i hopp om att komma närmare sin son. En annan handlar om en nybliven mamma med sömnbrist som försöker avsluta en krönika. I min nya bok har jag velat utforska hur vi i våra relationer förhåller oss till varandra, hur orättvisor manifesterar sig sublimt, nästan omärkbart, både i privata relationer och i arbetslivet.

Håll utkik efter Ingrids nya novellsamling, som släpps i mitten av september. Omslag av Caroline Walker.

Boken har ett omslag med en speciell historia. Vill du berätta om det?

Ja, jag anlidade Caroline Walker, som är konstnär och driver Rydéniska huset i Lundsbrunn. Caroline fick novellernas titlar och jag berättade lite om innehållet, och utifrån det skapade hon det här fantastiskt fina omslaget. Samarbetet med Caroline har varit väldigt givande. Att skriva är ett ensamt arbete, det känns fint att, i slutskedet av processen, dela det med en annan konstnär.

Du har ju valt att ge ut dina böcker själv. Hur tycker du att det fungerar?

Den stora fördelen med egenutgivning är att jag äger allt material själv. Då är det också jag som bestämmer när den här boken inte längre är aktuell, på större förlag kan en bok försvinna efter ganska kort tid. Nackdelen med att göra allt själv handlar dels om ekonomisk risk, dels att jag måste sköta allt själv. Jag har inte samma upparbetade kanaler för marknadsföring som de stora förlagen exempelvis. Som litet förlag är det också fortfarande svårt att få recensioner och medial uppmärksamhet. Ett sätt att bli mindre ensam är att omge sig med andra kreativa människor. Jag har mitt kontor i den så kallade Kreativa korridoren i Lidköpings Folkets hus, där jag delar lokal med flera andra småföretagare inom de kreativa näringarna. Vi har ett stort utbyte av varandra, och det är en stimulerande och rolig miljö att vara i.

Hur känns det nu när boken är färdig?

Det är en stor lättnad. Men jag är samtidigt redo att börja skriva nytt, det finns en idé, ett par karaktärer som vandrar runt inne i mitt huvud och som väntar på att få sina historier berättade.

Anna Lokrantz

Ingrids novellsamling "Falsk gryning" släpps den 15 september och går redan nu att förbeställa på domandaforlag.se eller på bokus.se

På hemsidan skarpskribent.se finns mer information om Ingrid och de tjänster hon erbjuder. Här finns också en färdig skrivarkurs med självstudier via nätet. Det är sex lektioner som man har tillgång till under ett halvår.

Det här blir nog "durt", tänkte Larsson, eller: Vad hände med vassbölingen?

I GHT 3/4 1850 läser vi ett kort referat från Göteborgs poliskammare. Huvudperson är "en bonddräng, Lars Larsson från Odenslunda sörgården i Flistads socken af Wassbo härad". GHT:s meddelare får en liten stjärna i kanten som tack för hans dialektala stavning av häradets namn, trots att hans synfält i nordost tydligen var begränsat till Fristad i Boråstrakten, och att han troligen aldrig hört talas om *Flistad* i Binnebergs tingslag på Vassbosläätten.

Larsson hade åkt fast för förfalskning av ett prästbevis under-tecknat "Kleva den 20 Mars 1850. E. Melin, kyrkoherde, sigil." Vi konstaterar att kyrkoherden Erik Mellin (1784 - 1878) i Kinne-Kleva stavade sitt efternamn med två "l". Poliskammaren tog det säkra före det osäkra och skickade prästbetyget till den dåvarande pastorn vid Göta artilleriregemente, sedermera prosten i Uddevalla med anor i Sjögerstad Gustaf Theodor Ljunggren (1812 - 1900).

Prosten Gustaf Theodor Ljunggren

Denne sände omgående tillbaka dokumentet med påskrift: "beviset vore påtagligen falskt och författadt på westgötha dialekten med u öfverallt för y, samt dessutom flere och gröfre stafnings- och meningsfel, än som kunna belöpa sig å en kyrkoherde."

Då erkände Larsson förfalskningen och dessutom, "att han i hemorten, för kort tid sedan, blifvit för stöld första resan dömd och straffad med 28 dagars fängelse vid vatten och bröd samt uppenbar kyrkoplikt."

Han förpassades till stadshäktet och ärendets vidare behandling av Rådhusrätten, vars domböcker inte kan "intas som AD-droppar" med förhoppning denna djärva liknelse är begriplig för släktforskare, "te minstingen".

Men för att få veta "slutet på historien" utan hjälp av Graham Greene eller Jan Guillou, kan vi i stället först gå till Flistads kyrkböcker och konstatera, att Lars Larsson var bondson och född i den lilla byn O(de)nslanda 1822. Redan ett par år innan han blev myndig, förefaller han att kommit på avvägar. En anmärkningsrad om honom i husförhörslängden 1839-50 uppdragar nämligen med delvis svårtydda små skrivtecken: "straffad för inbr. Stöld 1841. sedan på Malmö [fängelse?] 2 år för återbeg. stöld - 43 et 44. 23/5 45 uppvisat Paß fr. Mstad af d 10/12 44. ... Enligt meddeladt utslag från RådhusR^a i Götheborg, dömd till ansvar för förfalskningsbrott, hvaribland ärans förlust - d. 17 maj 1852."

Att döma av dessa anteckningar hade Larsson sålunda setat inte bara i den "jöttebosska kåken" utan dessförinnan hamnat innanför murarna nere i Malmö centralfängelse. Dess arkiv är däremot tillgängligt via AD, och förtäljer att drängen Lars Larsson dömd av "Wadsbo HäradRätt" för stöld skrevs in där 12/11

1842, men blivit ”1843 den 13/5 Utlämnad i Årstjenst”. Vad det betydde, besvaras förmodligen i t ex Theresa Johnssons upsaliensiska doktorsavhandling ”Vårt fredliga samhälle” från 2016. Ty efter hennes vänligt vaga men välformulerade huvudtitel får man i undertiteln reda på att dissertationen handlar om ”Lösdriveri” och försvarslöshet i Sverige under 1830-talet.

Förfalskningsförsöket i Göteborg renderade Larsson även ”ärans förlust”, vilket enligt 1734 års lag innebar att han t ex inte fick vittna, avlägga ed eller försvara andra inför domstol.

Sedan läser vi noteringen om honom 8/4 1853 i Flistads inflyttningslängd som lyder: från ”Carlsborg, vanfr[ejdad]”. Den bör väl tolkas som att han p g a Göteborgsdomen även hade varit tvungen att vistas i Sveriges reservhuvudstad under bortåt ett år, dock inte som turist.

Men att hitta någon med enbart patronymikon i de många rullor som upptar i Karlsborg tvångsarbete fängar, förefaller vara nålen i höstacken. Vi får nöja oss med delvis upprepade uppgifter i Flistads husförhörlängd 1854-62 och dödbok, att Larsson varit straffad för andra resans inbrottsstöld och förfalskningsbrott, samt att han avled 19/12 1856 i Onslunda Sörgården utan angiven dödsorsak.

Flistads kyrka från norr. Teckning i ”Brusewitz Västergötland 1860 - 62”

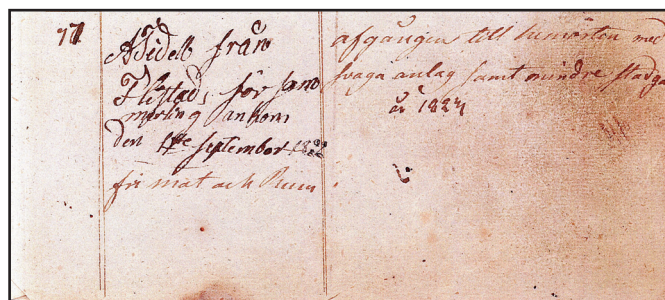
I sin barndom hade Lars Larsson tydligen lärt sig läsa och skriva. I Flistad med annexet Götlunda fanns alltså sedan 1814 en för båda socknarna gemensam skola, vars förste barnalärare var skomakarsonen Petter Bergström (1777 - 1822) från Skövde. Lönen utgick med en halv skäppa säd, hälften råg och hälften blandsäd från varje hemman samt några år senare bostad i gällets första skolhus i Götlunda.

Bergström efterträddes i skolhuset först av sin änka Maria Olofsdotter, den 1787 Grevbäcksbördiga bonddottern Maria Olofsdotter. Hon lämnade dock Götlunda med deras tre barn 1824.

Näste pedagog i gället blev klockarsonen Anders Persson Tidell, född 1799 i Flistad. Han hade fördrivit tiden något år eller två i Skara som ”dröse”, d v s elev vid Veterinärskolan ”med svaga anlag samt mindre stadga”. Det andra vitsordet förstärks av ”Pliktat för oskicket inför Rätta” enligt Götlunda husförhörlängd. Huruvida oskicket var huvudanledning till att Tidell avsattes som lärare 1831 undgår vår bedömning. Han lär ha flyttat till Stockholm.

Som fjärde ”Schole-Lärare” i Götlunda finner vi Johan Källström, född 1802 i Horn. Detta stödjer och meddelar lektorn Lars August Cederbom (1860 - 1939) i första delen av Skara folkskoleseminariums historik. Källström skrevs in 1843 in som den förste vid seminariet. Året därpå flyttade han med familjen till Skara för att byta tjänsten i Götlunda till den vid stadens första folkskola på Bommagatan. Cederbom antar att han var ”rätt utsliten och föga kompetent som mönsterlärare” fram till pensionering 1865 och död 1873.

Såväl Tidell som Källström kan ha varit den som lärde vår lille Lasse den svåra konsten att skriva. Att han då inte insöp att ett tecken ”y” ibland skulle användas i ord som han uttalade med

Anteckningar om Anders Tidells vistelse vid Skara veterinärskola (GLA: Veterinärinrättningens i Skara arkiv DIIa:1, kopia i Veterinärsmuseet, Skara). Den vänstra delens fyra första rader är skrivna av Tidell själv som ett slags inträdesprov. Hur har han stavat ”församling”?

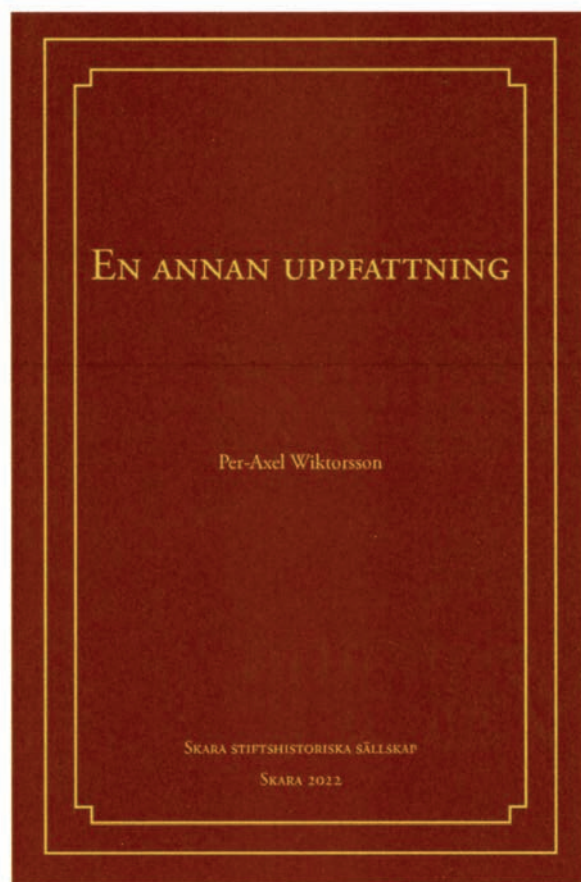
långt ”u”, är inte förvånande. Eftersom riksspråkets korta y-ljud dessutom var ö-haltigt inte bara i central västgötsk dialekt, kan man i t ex skaraborgska bouppteckningar från första halvan av 1800-talet hitta bouppteckningar som helt saknar bokstaven ”y”, intugar

P Räf,

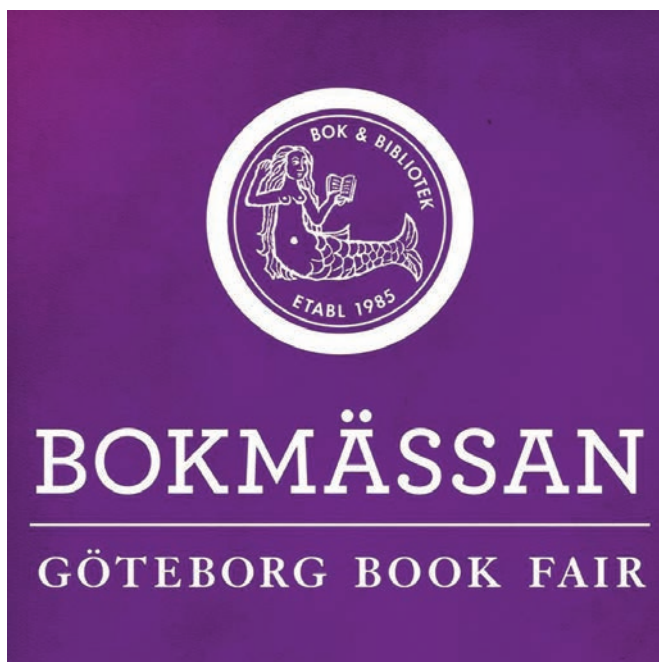
som utöver t ex Flistads och Götlunda församlingars kyrkoarkivalier framförallt anlitat:

Cederbom, LA, Skara folkskoleseminarium, Skara 1934, och Källgård, B, Från flydda tider i Götlunda och Flistads församlingar, Ulricehamn 1962.

En annan uppfattning

Hyllningsskrift till Per-Axel Wiktorsson på 85-årsdagen 2022. Förord av Dick Harrison. OBS! Begränsad upplaga. Pris 200:- Beställes genom föreningen.

Bok- och biblioteksmässan hålls på Svenska mässan i Göteborg 22-25 september.

Vi ställer ut i år, tillsammans med Antikvariat Tranan.
Monternummer är B10:61.

Vi erbjuder rabatterade biljetter till en kostnad av 150:-/st. Dessa biljetter gäller för entré under alla mässtdagar. Ordinarie entrépriser är 245 kr för torsdag-fredag och 195 kronor för lördag och söndag.

Beställda biljetter som består av en kod, skickas per email. Har Du inte tillgång till mail så skickar vi koden per post.

Du som vet att Du vill köpa eller titta på särskild boksitel ombedes meddela detta till oss innan mässan.

Välkomna till mässan!

Sven-Olof Ask, tfn 070-7426518 email: soask54@gmail.com

Bokauktion 8 oktober

Höstens första bokauktion blir **lördagen den 8 oktober**.

Bland mängder av trevliga bokutrop väljer vi att flagga för böcker av Silvester Johannis Phrygius, botaniska böcker ur Anders Bohlins samling samt många andra samlares böcker. En stor raritet är den avbildade boken om Vättern av Daniel Tiselius.

Även Andreas Olavi Rhyzelius båda böcker om klosterbeskrivningar och biskopskrönikor säljs på auktionen.

Vi vädjar till alla bokvänner att besöka auktionerna.

Stora Levene församlingshem med start kl. 9.30
Fastpridförsäljning från kl. 8.30

Årets sista auktion blir på samma ställe och med samma tider den 19 november

